Hilversum
Mediastad

WIJKBIOGRAFIE HILVERSUM BUITENGEBIED

1 INHOUD

1	INHOUD	2
2	VOORAF	4
3	TIJDLIJN	8
	Laatste ijstijd	8
	Middeleeuwen	8
	Zeventiende eeuw	10
	Achttiende eeuw	36
	Negentiende eeuw	50
	Twintigste eeuw	74
	Eenentwintigste eeuw	124
4	SAMENVATTING KERNKWALITEITEN	126
5	COLOFON	132

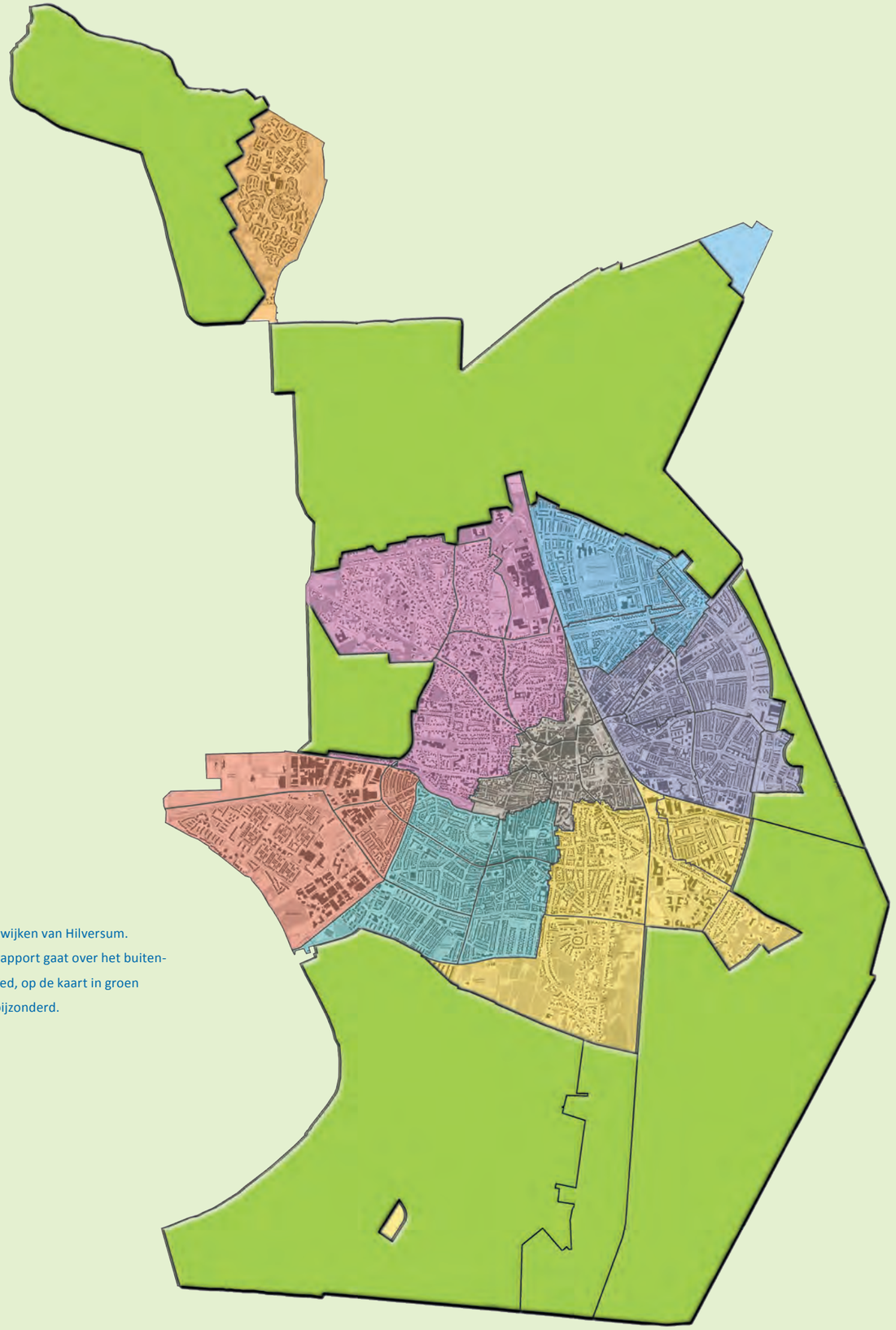

Alle wijken van Hilversum.
Dit rapport gaat over het buiten-gebied, op de kaart in groen verbijzonderd.

2 VOORAF

Inleiding

Het groene buitengebied van de gemeente Hilversum omvat ruim 2000 ha. Het bestaat uit de natuurtypen veenweide, bos en heide. De heidegebieden liggen vooral aan de oostkant van Hilversum op de uitlopers van de Utrechtse heuvelrug; het westen van Hilversum is veel natter qua natuurtypen.
De geschiedenis van het Gooise landschap gaat ver terug. Het gebied in en rond Hilversum kent een uitzonderlijke en gevarieerde rijkdom aan natuurlijke en cultuurhistorische waarden. Die overweldigende diversiteit is beschreven en wordt nog steeds onderzocht. In het algemene document over de geologie en archeologie wordt de landschapsvorming, en vroege bewoning en het gebruik besproken.
De perikelen en regelingen rond het gebruik van de gronden en de aanwezigheid van erfgooiers vormen een unieke geschiedenis. Na de heideveilingen en heideverdeling in de negentiende eeuw verkocht Domeinen gebieden waarop landgoederen en buitenplaatsen werden gesticht. Daarbij hoorde het in cultuur brengen en bebossen van gronden. De eigenaren, gebruikers en bewoners van deze gronden hebben niet alleen veel invloed gehad op de ruimtelijke ontwikkeling van Hilversum, maar ook op de maatschappelijke ontwikkeling, bijvoorbeeld door het bieden van werkgelegenheid, onderwijs en armenzorg.
Bijzondere mensen en gebeurtenissen hebben een ongekende gelaagde geschiedenis tot stand gebracht waarvan nog vele verrassende en uiteenlopende sporen te zien en te beleven zijn in de groene gordel rond de stad.
Belangrijke momenten waren onder andere de oprichting van Natuurmonumenten in 1905 en de oprichting van de stichting Goois Natuurreservaat (GNR) in 1932. De bron hiervan lag bij de Vereniging Stad en Lande van Gooiland uit 1912 en bij de inspanningen van Dudok om het landschap te behouden. In 1939 werd het voetstappenpad rond Hilversum uitgezet. De *Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur deel* West (Rotterdam) verscheen in 1998. In 2000 verscheen het boek *Oorden van Schoonheid* (Hilversum) waarin landgoederen en buitenplaatsen uit de zeventiende tot de twintigste eeuw zijn bestudeerd. In 2013 ging de Stichting Geopark Gooi en Vecht zich inzetten voor de erkenning van het gebied als geopark.
De natuur, de landgoederen en buitenplaatsen zijn door de tijd heen bezongen in plaatsbeschrijvingen en wandelgidsen. Het gebied heeft ook nu nog een hoge recreatieve waarde en er is hier dan ook een aantal campings, wandel- en fietsroutes te vinden.

Voetstappenpad rond Hilversum sinds 1939.

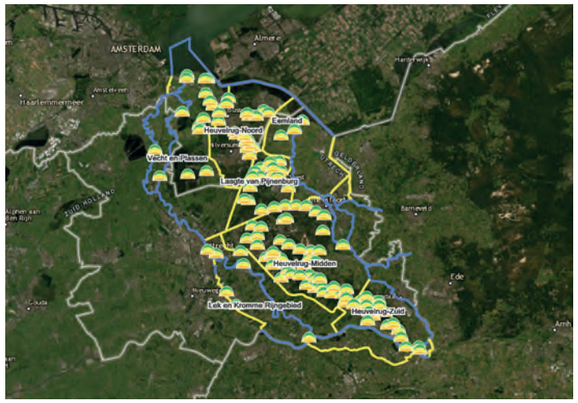

De vele hotspots in het Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht, een aardkundig cultureel juweel.

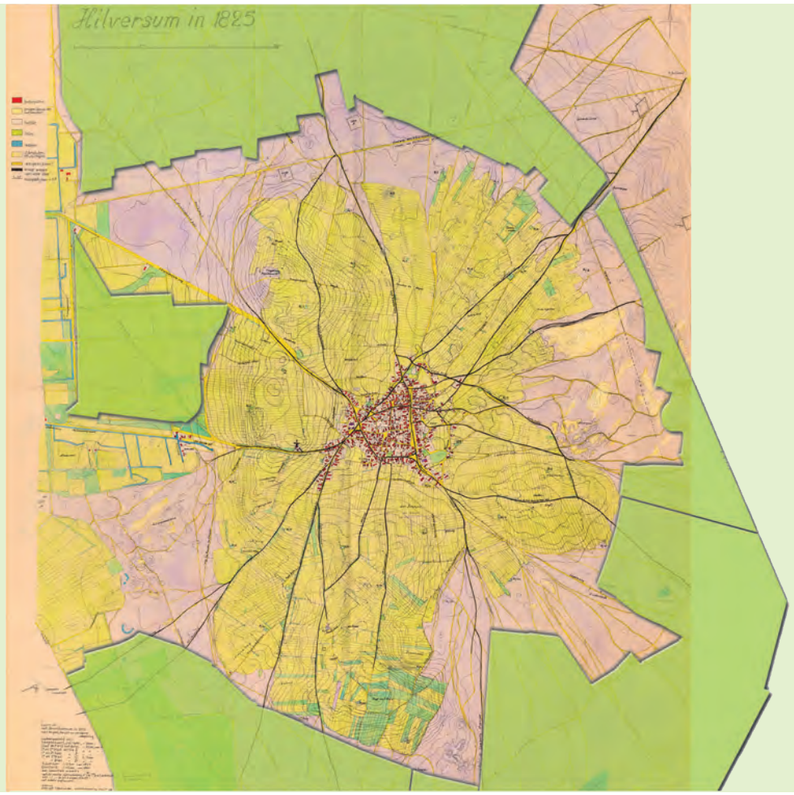

Situatie buitengebied op kaart, die amateur-historicus C. Boekschoten in 1975 samenstelde naar de toestand van Hilversum in 1825.

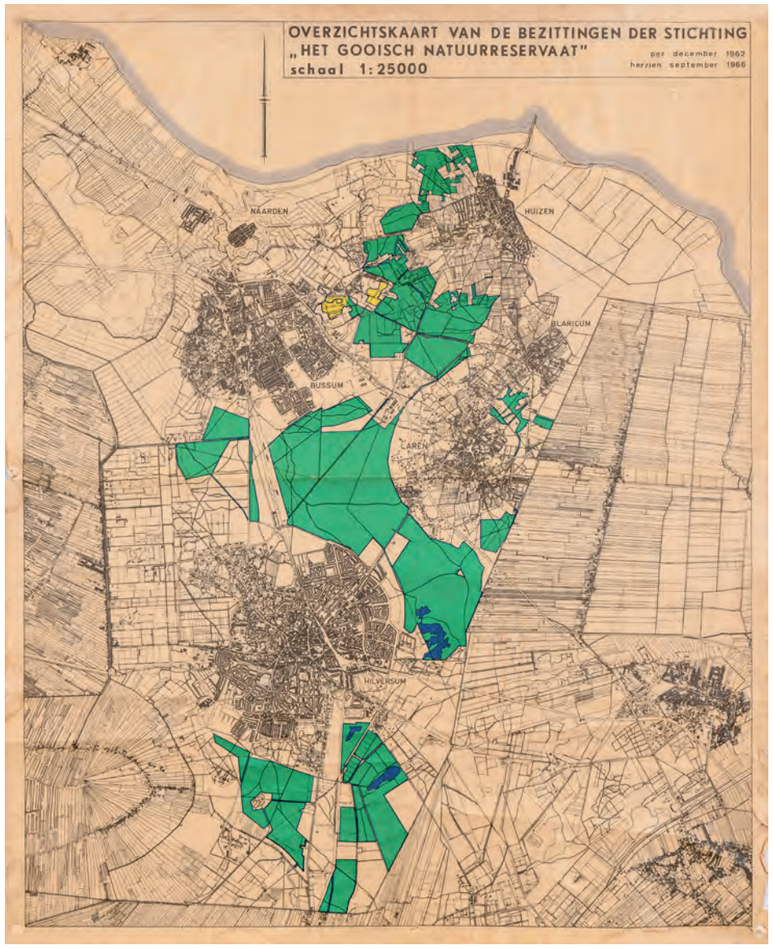

Overzichtskaart bezittingen Goois Natuur Reservaat per december 1962.

Elke bijenschans kreeg op onderstaande kaart een aanduiding 'bij' met een nummer. De bijenschans nr. 1 was in de buurt van de Heuvellaan.

Bijenschans Van Riebeeckweg, gezien vanaf het zuiden met rechts de Sint Vituskerk, 1956.

Volgende pagina:
De actuele kaart van Hilversum met de meest bijzondere plekken in het buitengebied die in dit rapport aan de orde komen. Fragmenten van deze kaart staan bij de diverse beschrijvingen of verbeeldingen van deze gebieden.

Rondom Hilversum waren zo'n 40 bijenschansen, zo blijkt uit de kaart van amateur-historicus Boekschoten, waarop de situatie van Hilversum in 1825 is aangegeven.

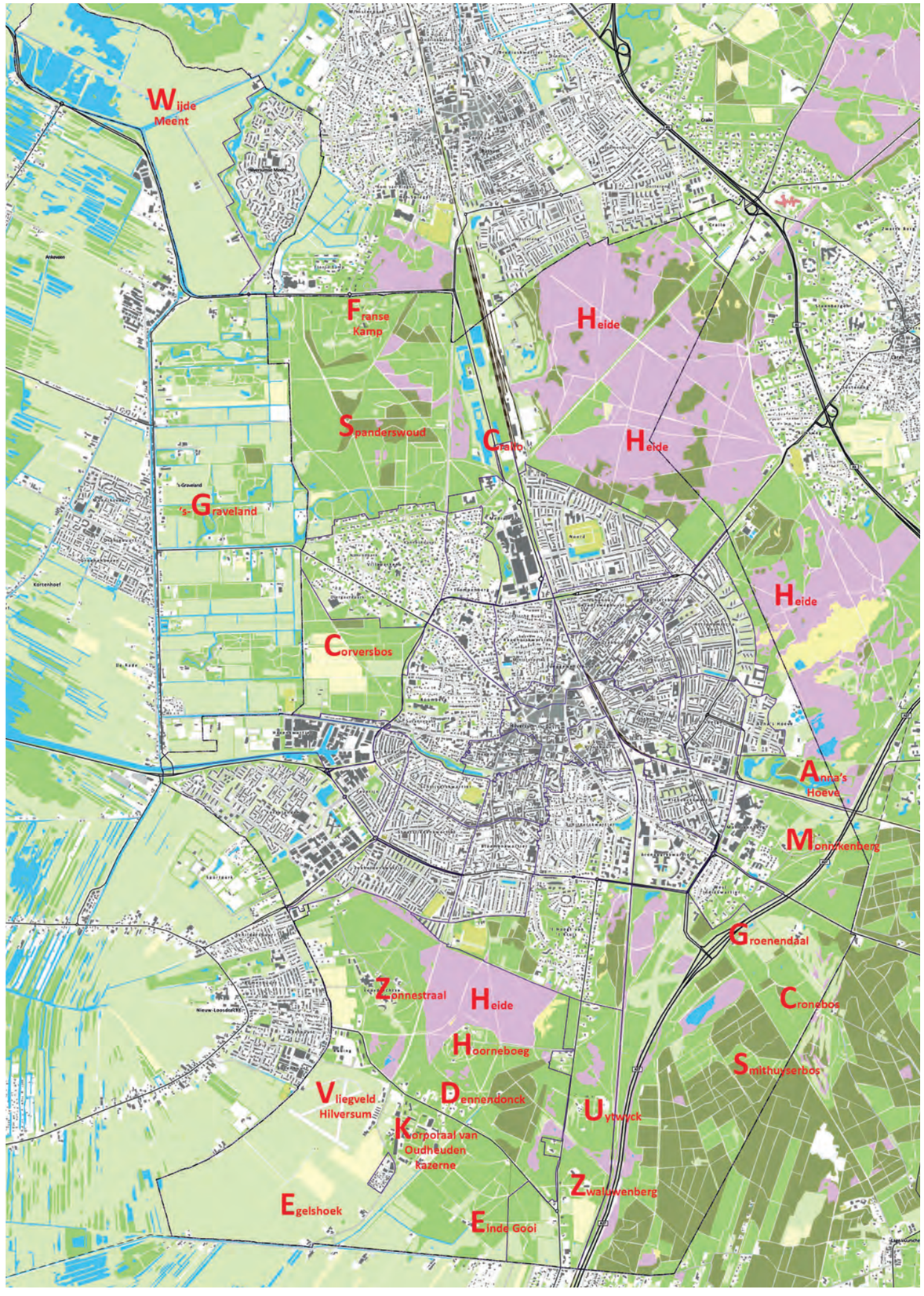

3 TIJDLIJN

LAATSTE IJSTIJD

Stuwwal

De stuwwal, waaraan Hilversum ligt, is ongeveer 150.000 jaar geleden gevormd. Tijdens de laatste ijstijd, ruim 12.000 jaar geleden, werd dekzand door de wind afgezet. De zo ontstane hogere en droge zandgronden gaan over in lagere en natte veengebieden. Het Gooise landschap met heidevelden, zandverstuivingen, bossen, vennen, zanderijen en akkercomplexen is ontstaan door eeuwenlang gebruik van de gronden voor landbouw, veeteelt en grondstoffenwinning.

MIDDELEEUWEN

Landbouw en erfgooiers

Vanaf de middeleeuwen werden de woeste gronden gebruikt voor onder andere de winning van hout, akkerbouw, beweiding met schapen en het plaggen van de heide voor bemesting van de engen. De heideplaggen werden eerst in de potstallen van de schapen gelegd en vermengd met stro en schapenmest, zodat ze voor bemesting gebruikt konden worden. Door de eeuwenlange toepassing van dit potstalsysteem door de erfgooiers ontstond een open landschap met heide en zandverstuivingen dat door begrazing en plaggen steeds armer werd. De engen werden door het regelmatig opbrengen van bemeste heideplaggen juist steeds rijker. Op de flanken van de stuwwal lagen de meentgronden (graslanden). Vanaf 1280 werd het beheer en gebruik van de bossen geregeld in de bosbrieven en van de gemene gronden in schaarbrieven.

Zwerfkeien en stuifduinen nabij het Larens Wasmeer, 2008.

WILLEKEUR en SCHAERBRIEF
over de Gemeente, Heyden en Weyden
van Goyland.

Schaarbrief 'Willekeur en Schaerbrief over de Gemeente, Heyden en Weyden van Goijland, maart 1741.

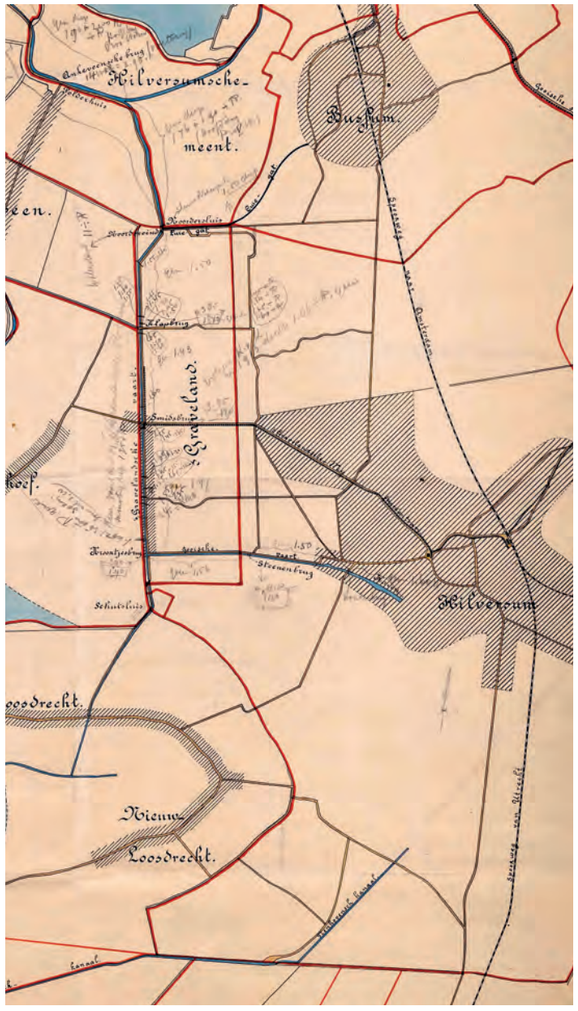

Waterlopen (rood en blauw gemarkeerd) aan de westkant van Hilversum, bijlage bij rapport ingenieur PW, november 1914.

Waterlopen

De hoofdwatergangen in de Hilversumse Boven- en Ondermeent zijn de ‘s Gravelandse Vaart en Gooise Vaart, Karnemelksloot, Melkmeent, Griendkade en Luie Gat. In het zuidwestelijke deel van het buitengebied wordt het water afgevoerd richting het lagergelegen veenweidegebied Egelshoek waar het Tienhovensch Kanaal ligt.

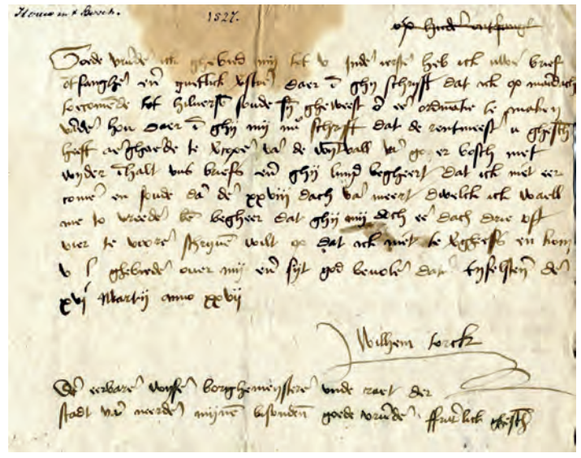

Oude bosbrief, 1527. Een bosbrief regelde de gebruiks- en beheersrechten van de erfgooiers op de bossen, zoals het recht om hout te kappen, hoeveel hout er gekapt mocht worden en op welke manier. Desondanks is het hele Gooyerbosch verdwenen.

ZEVENTIENDE EEUW

Bos en ontginningsblokken

Dorpen, landgoederen en buitenplaatsen werden gesticht op de grens van hoog en laag gebied, waar water pal in de buurt was. Ten zuiden van het dorp lag aan het begin van de zestiende eeuw het Goijer Bosch, dat in 1085 voor het eerst in bronnen wordt vermeld. Aaneengesloten terreinen werden aangewezen om in cultuur te brengen en landerijen op in te richten. Deze werden ontginningsblokken genoemd. De eerste lag in het noordwesten, waarop aan het begin van de zeventiende eeuw 's-Graveland ontstond en waar omheen zandafgravingen bleven plaatsvinden. Het tweede blok lag in het zuidwesten en werd tegen het einde van de zeventiende eeuw in cultuur gebracht. In het Gooi liggen al sinds de 17e eeuw landgoederen en buitenplaatsen.

Kaart van zeker bosch en vullinge gelegen in Gooiland, Floris Jacobsz, 1597.

Kaart van Gooiland met de heiden, weiden, uitgegraven veenen, bos-schen etc., 1870. Blokken 1 en 2 met grijstinten aangegeven.

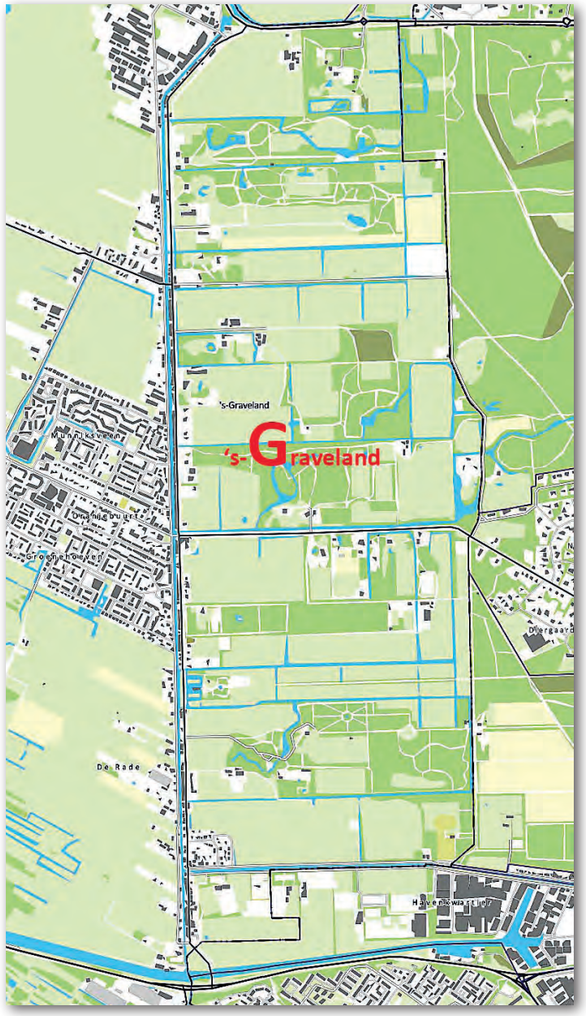

1625 Ontstaan ‘s-Graveland

’s-Graveland ontstond uit de ontginningsconcessie voor het eerste blok. Na hevige protesten werd in 1634 een compromis gesloten. Het eerste blok mocht ongestoord verder worden ontgonnen. De gronden werden opgedeeld in kavels die werden verloot. Het tweede ontginningsblok, ten oosten van de boog van Loosdrecht, bleef als woeste grond voor de schapenhouders beschikbaar.

Schaep en Burgh met inrijhek.

Trompenburgh met schip op schoorsteen..

De 's-Gravelandse landgoederen en buitenplaatsen horen om verschllllende redenen bij Hilversum. Ze werden gebouwd op gronden, die lange tijd Hilversums grondgebied waren en die dat binnenkort weer zullen zijn.

De buitens maakten een indrukwekkend front aan het Zuider- en Noordereind in 's Graveland. Om de contacten in Hilversum te onderhouden werden er lange lanen voor de koetsen aangelegd. De Weg naar Gooilust en de Trompenburgerlaan zijn de meest in het oog springende. Ze werden voorzien van tolhuizen en boswachterwoningen.

1899

1975

2000

2024

's-Graveland hoorde lang geleden bij Hilversum en zal binnenkort weer Hilversums grondgebied zijn.

Voor verschillende 's-Gravelandse buitenplaatsen bestaat een wisselwerking met Hilversum. Afgezien van de verbinding met Bantam en Spanderswoud vallen de lanen op tussen de landgoederen Gooilust, Trompenburgh en Hilversum. Topografisch is te zien hoe deze ruimtelijke verbindingen zich heeft staande gehouden. De Trompenburgerlaan is helaas tussen de Struisvogellaan en de 's-Gravelandseweg geen openbare weg meer en wat erger is, de laan is geheel verdwenen.

De Trompenburgerlaan is overigens aan de 's-Gravelandse zijde gedeeltelijk ook verdwenen. Het ware te wensen dat – na de restauratie van het huis en de tuin nabij het huis – ook de monumentale laan naar Hilversum wordt gereconstrueerd.

Landhuis Boeckesteijn.

1683 Bebossing tweede ontginningsblok

Zonnestraal kent een lange geschiedenis en bevat een verscheidenheid aan (zichtbare) sporen, van zandverstuivingen, wal, greppels en bos, tot het wereldberoemde complex Zonnestraal. Het gebied lag op het uiteinde van de stuwwal in een heidecomplex dat na 1625 deel uitmaakte van het tweede ontginningsblok. In 1683 kwam het noordelijke deel van dit ontginningsblok in handen van S. Emtinck uit Loosdrecht, die er een bos liet planten. Het bijzondere is dat het altijd een eenheid is gebleven. Na de hoofdfuncties productiebos en landgoed Pampahoeve, werd het gebied in 1928 wereldberoemd als Zonnestraal, de arbeids- en nazorgkolonie met sanatoriumfunctie voor aan TBC lijdende patiënten met een complex gebouwen in de stijl van het Nieuwe Bouwen van de architecten Duiker, Bijvoet en Wiebenga. Ook de periode van de Tweede Wereldoorlog is zichtbaar: de Duitsers bouwden onder meer een dorp met bunkerwoningen en een hangar.

De houten villa Pampahoeve, die de toenmalige egenaar Frederik Schmidt in 1911 als bouwpakket bij Boulton & Paul Ltd. in het Engelse Norwich kocht en door aannemer G. Seppen liet opbouwen. Achter het huis lag een Japanse tuin.

Bestandskaart Sanatorium Zonnestraal, Nedelandse Heidemaatschappij, 1919.

De boshutjes of tbc-huisjes, waar de patiënten in konden verblijven op het terrein. Een stap in de weg naar genezing en zelfstandigheid.

Bezoekbrochure Zonnestraal, jaren '30. De fraaie poort stond aan het begin van de laan over het landgoed, nu het Loosdrechtse Bos.

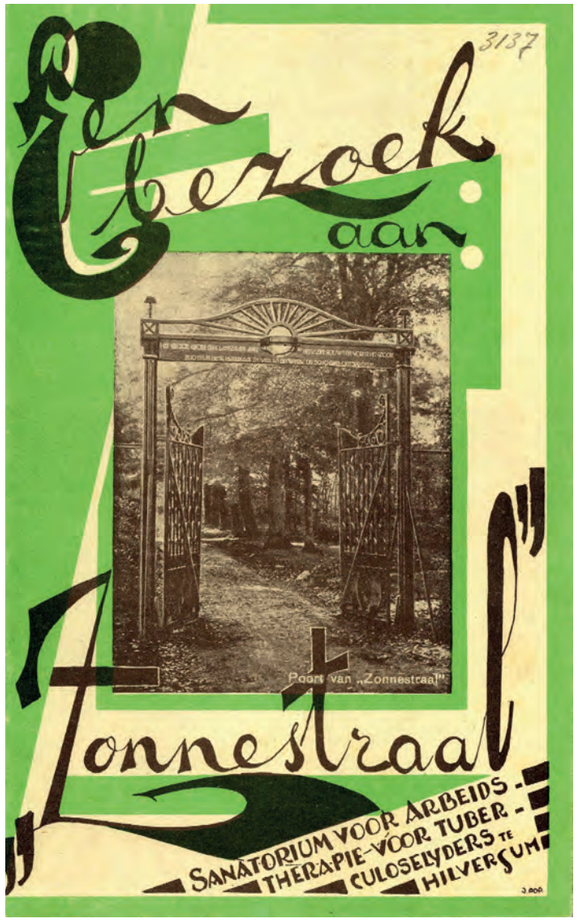

Hij, die hier binnentreedt,
Laat vast de hoop niet varen,
Maar hoopt en weet opnieuw hier te vergaren
Het beste, dat het leven ooit ons menschen bracht:
Door arbeid, levenslust en nieuwe levenskracht.

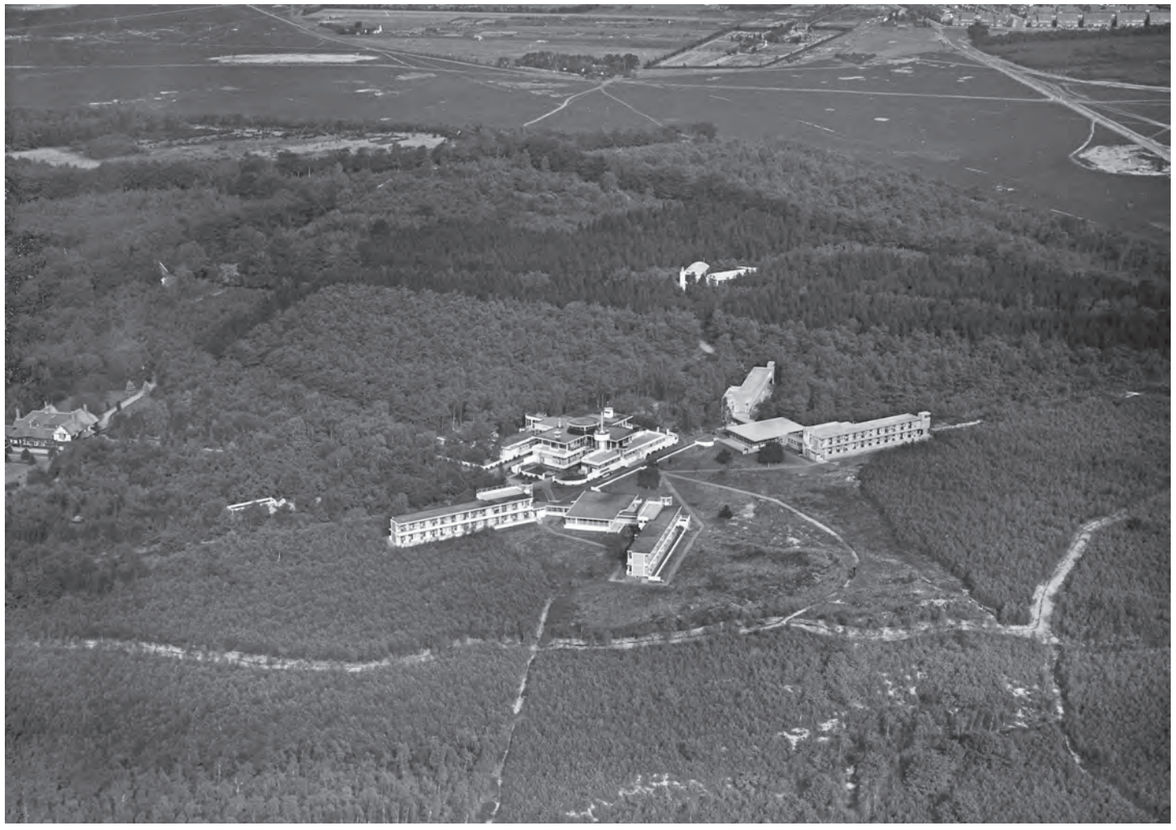

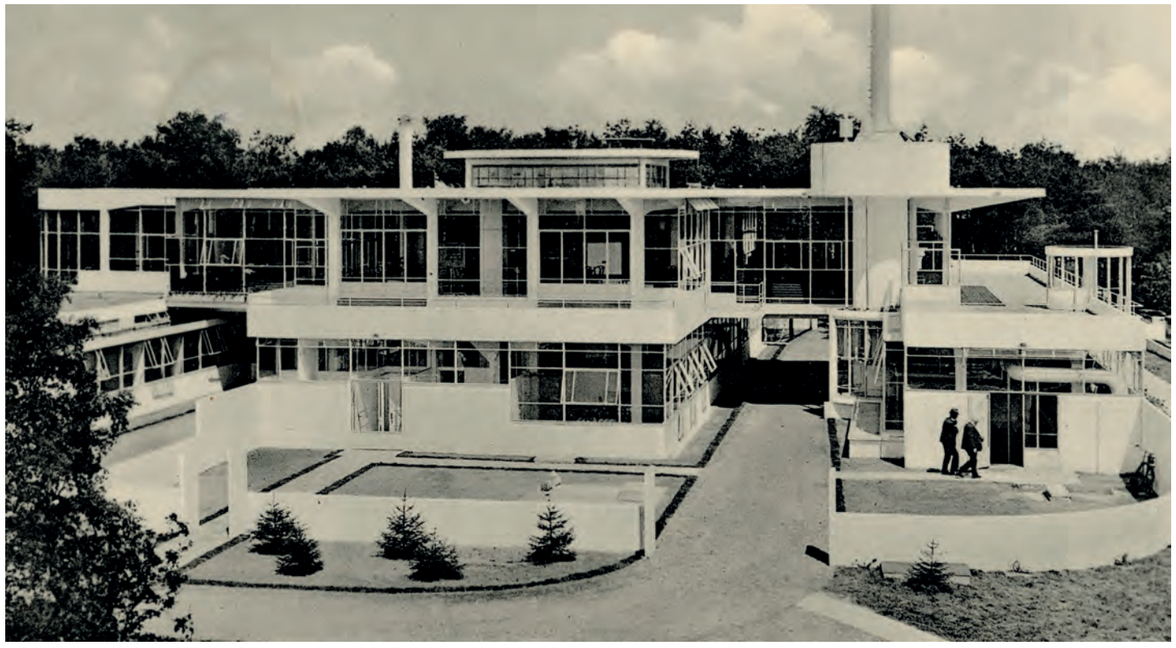

Aanzicht en luchtfoto Zonnestraal,
jaren '30.

Hoofdgebouw Zonnestraal.

Dresselhuijspaviljoen Zonnestraal, 2017.

Trappenhuis hoofdgebouw-Zonnestraal met nieuwe glazen liftkolom, 2017.

Dresselhuijsaviljoen Zonnestraal bij nacht, 2008.

Dresselhuijspaviljoen Zonnestraal, toepassing van oud kathedraalglas uit de Enkafabriek in Ede, 2015.

Dienstbodenhuis Zonnestraal, gerestaureerd door studenten van de TU Delft, 2018.

Na de restauratie werd een van de kamers ingericht als dienstbodenkamer, 2018. Helaas is die verdwenen.

Een van de werkplaatsen van Zonnestraal, 2017.

Enkele van de behouden en gerestaureerde tbc-huisjes van Zonnestraal, 2018.

1628 Landgoed Crailo

In de hoek van het zeventiende-eeuwse landgoed Crailo, waar de gemeenten Huizen, Laren, Blaricum, Gooise Meren en Hilversum elkaar ontmoeten, wordt een buurtschap in de natuur gebouwd. Bijna twee eeuwen, vanaf 1628, was het landgoed in bezit van de familie van Rensselaer. Het verhaal gaat, dat er een zichtlijn liep van de zuidpunt naar de kerktoren van Hilversum. Rond 1900 kwam er een tentenkamp als legerplaats. In 1938 werd de Palmkazerne geopend aan het einde van de Nieuwe Crailoseweg. Deze vier kilometer lange weg leidde door de ontginningsvelden en was rond 1840 beplant. Vanwege zijn lengte werd de weg wel 'Gebed zonder End' genoemd.
Aan de westkant van deze bijzondere weg werd veel zand afgegraven, waardoor ruimte ontstond voor nieuwe functies, zoals voor de spoorwegen, voor diverse sporten, opvang dieren en uiteindelijk ook voor vuilafvoer.

Fragment Nieuwe kaart van Gooilandt, 1736 met in wit gestippeld de vermeende zichtlijn van Crailo naar de oude kerktoren van Hilversum.

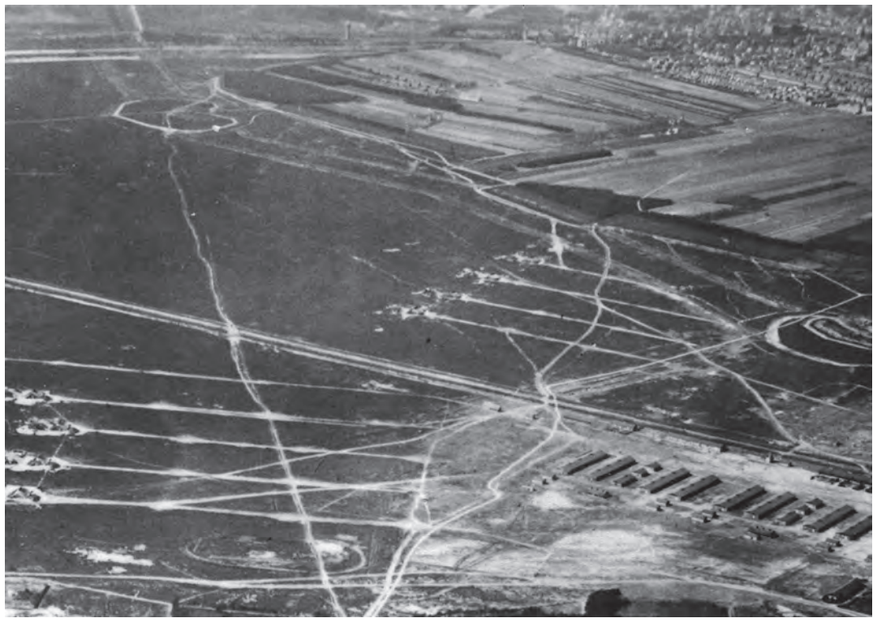

Legerplaats Crailo, 1920. Rechtsboven: Bussum. Rechte lijn van links naar rechts: het Gebed zonder End.

Volgende pagina:
De hele Nieuwe kaart van Gooilandt, 1736.

De zandafgraving Crailo met zicht op watertoren Bussum.

Een ijsbaan aan de Lage Naarderweg, 1906-1907.

Bij die ijsbaan stond een behoorlijk gebouwencomplex. Of dit er langer stond dan een winterseizoen is de vraag. De positie ervan was voor Dudok het vertrekpunt voor zijn eerste ontwerp voor het zwembad.

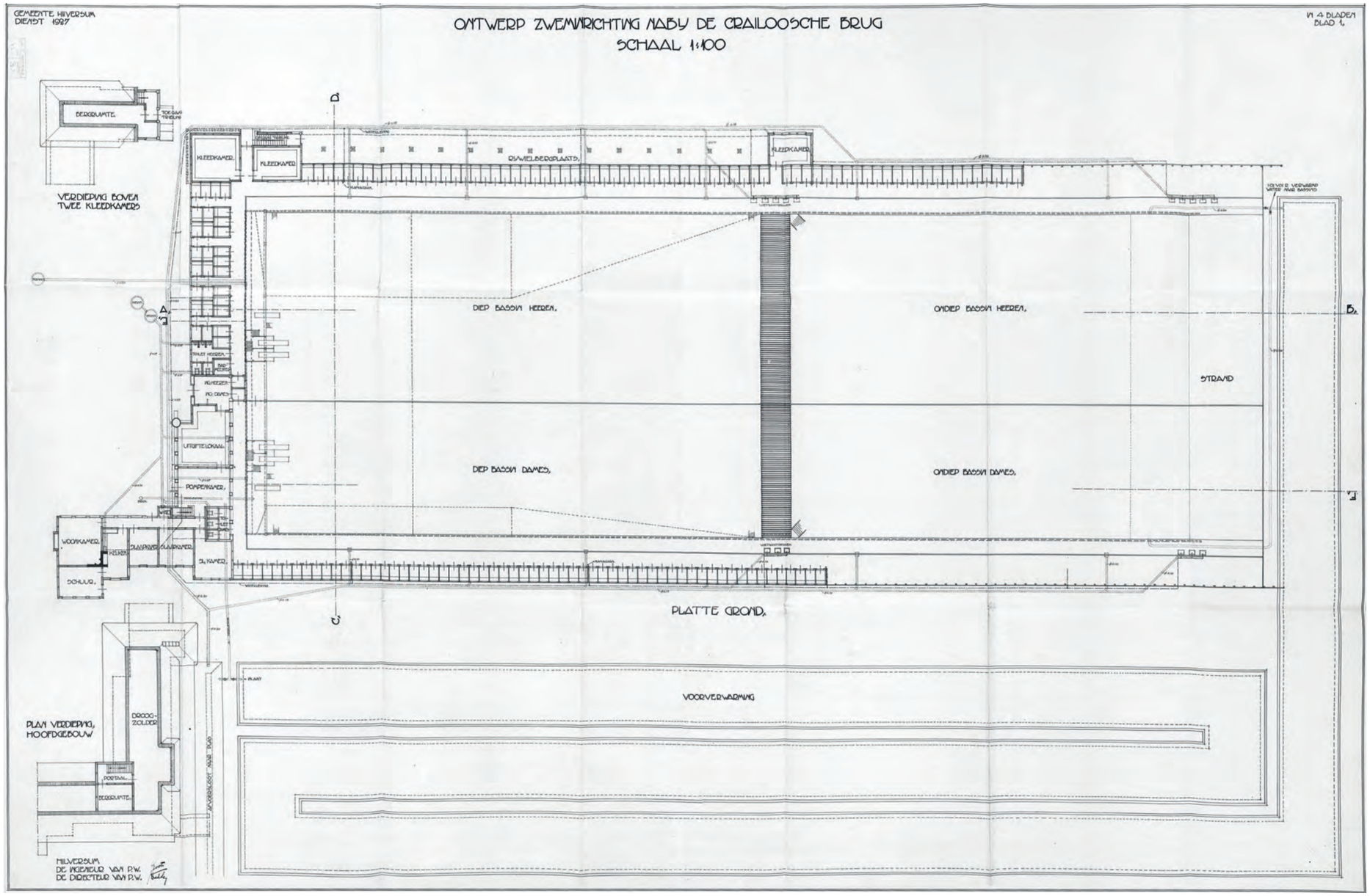

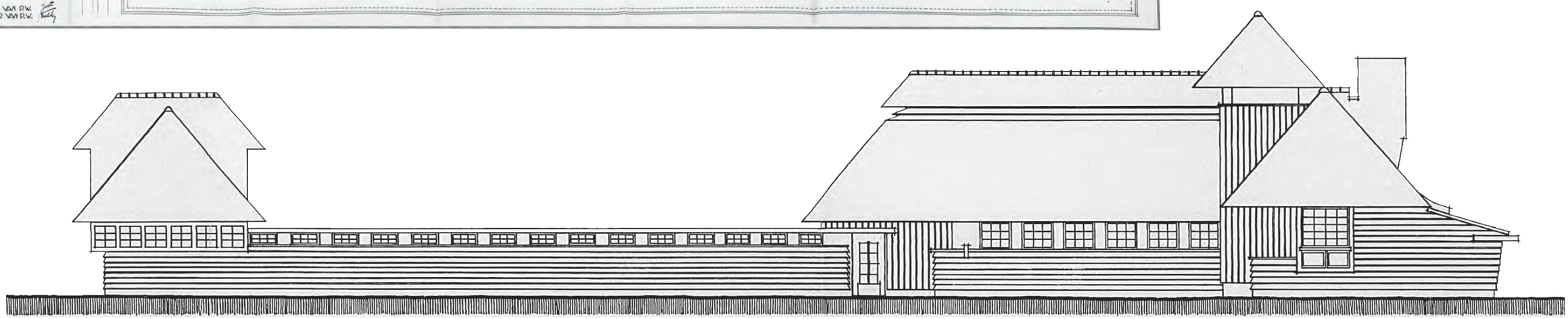

Eerste ontwerp van Dudok voor een zwembad aan de Lage Naarderweg, 1927. Een complex met gepotdekselde wanden en rieten kappen. Opvallend is ook het lange voorverwarmingsbassin.

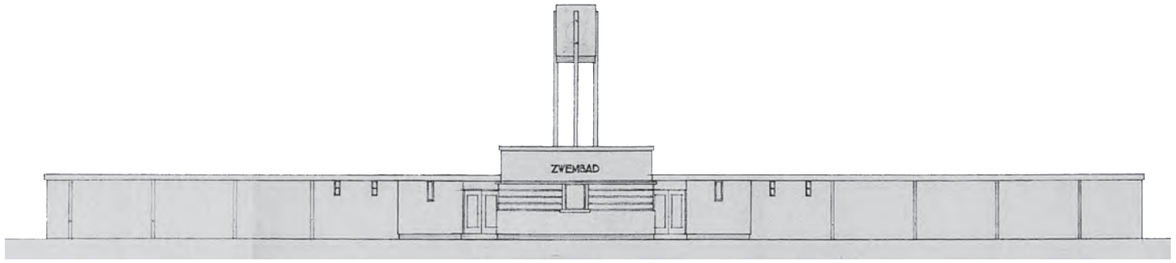

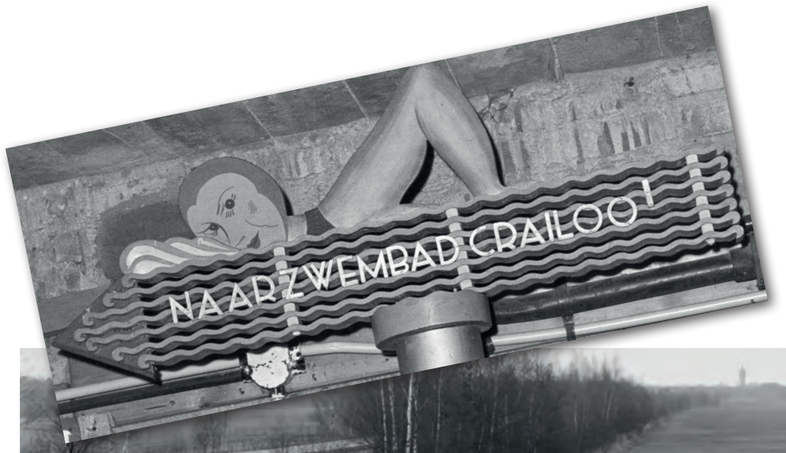

Het tweede ontwerp werd een complex met platte daken, maar wel met een hoog punt in het midden, de watertoren, november 1930. Dudok maakte hier dezelfde stijlverandering door als bij de gebouwen van de Noorderbegraafplaats, die in het eerste ontwerp ook een dak hadden. Wellicht was hij geïnspireerd door het modernisme van Duiker.

Dudok besteede in zijn stedenbouwkundige ontwerpen voor de stad veel aandacht aan de goede positionering van de functies sport en recreatie, bij voorkeur buiten de bebouwde kom in een groene omgeving. Hij wees daarvoor gebieden aan, zoals het Sportpark, Anna's Hoeve, Kerkelanden en de afgraving Crailo. Dergelijke voorzieningen buiten de bebouwing waren van groot belang voor de inwoners. Wat de opgave ook was, Dudok besteedde er evenveel aandacht aan.

Opening openluchtbad door minister J.B. Kan op 25 mei 1931

Het fraaie watertorentje, op de foto rechts, is al verdwenen.

Vanuit de lucht, 1955.

Het bleef tot 1984 in gebruik, waarna dit bijzondere openluchtzwembad werd gesloopt.

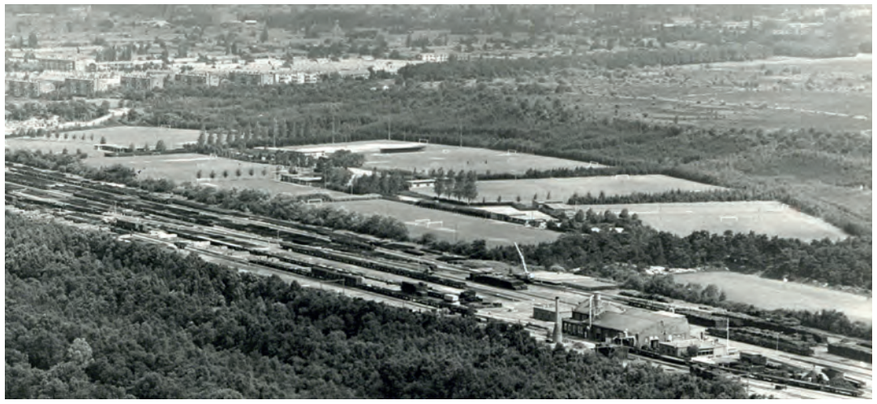

Overzicht van de nieuwe functies in de zandafgraving Crailoo, vooraan het spoorwegemplacement en daarachter het sporveldencomplex

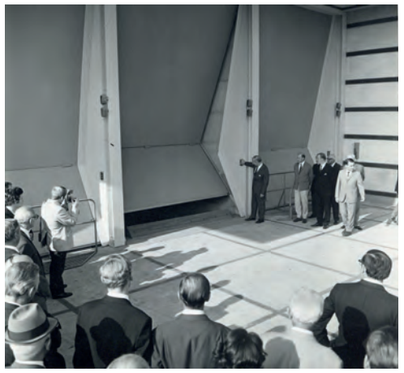

Overlaadstation Crailo, architect van de gemeente Sjoerd Joustra, 1970. Een eenvoudige hoofdvorm op een stoere onderbouw.

Ingebruikname Clubgebouw Gemeentelijk Sportpark Crailoo tussen de spoorlijn en Lange Heul op afgegraven heidegrond, architect van de gemeente Sjoerd Joustra, 1967

Golfpark Spandersbosch.

Achter het golfpark is overgang te zien tussen het heidegebied Lange Heul en de zandafgraving waarin de nieuwe functie een plek kregen.

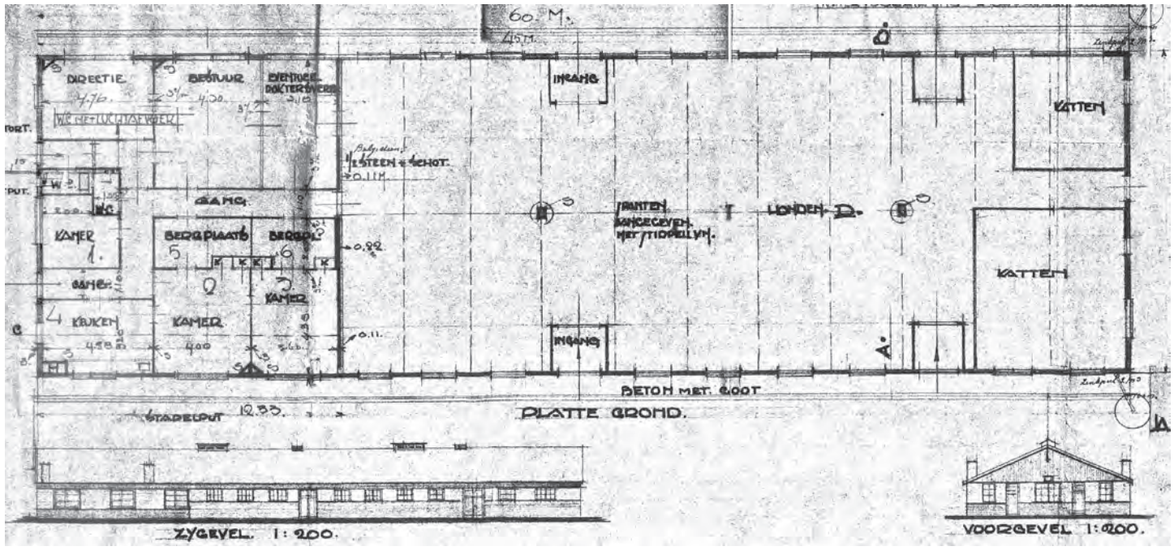

Het dierenasiel zit al sinds 1924 op Nieuwe Crailoseweg 14, nu Sportpark Crailoo. Het eerste gebouw werd in 1925 ontworpen door Jan Kuiler.

Dierenasiel, Sportpark Crailoo. Links: waarschijnlijk een gedeelte van het uit 1925 daterende asiel. Rechts: een van de in de jaren tachtig gebouwde dierenverblijven.

Impressie bovenaanzicht van het nieuwe dierzorgcentrum Gooi-sche Nest voor Dierenasiel Crailo, Koop+Partners Architecten,

Voetbalvereniging FC Hilversum, Sportpark Crailoo. Boven de bijzondere entree, midden de (helaas beschadigde) kopse kant van de tribune en onder de lange veldzijde ervan.

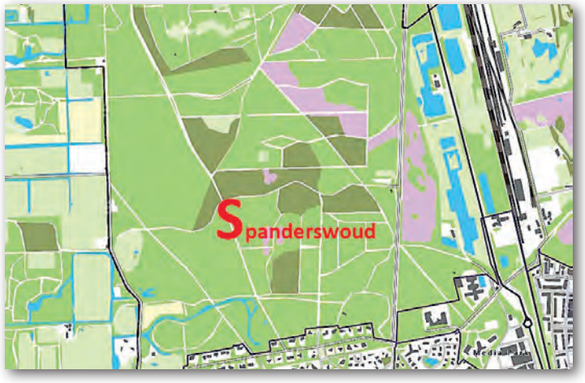

ACHTTIENDE EEUW

Spanderswoud

Het oude, oorspronkelijk achttiende eeuwse productiebos Spanderswoud kreeg twee bijzondere delen: de bomenkwekerij van de gemeente en vanaf 1933 aan de zuidzijde een ontworpen gebied met waterpartij. Op de bomenkwekerij in het Spanderswoud kweekte plantsoenmeester J.H. Meijer zeldzame boomsoorten. Door zijn inspanningen werd Hilversum (inter)nationaal bekend om de uiterst gevarieerde en afwisselende laanbeplanting. Bomen uit alle werelddelen en uiteenlopende soorten werden in Hilversum geplant. Hilversum was een bomen- en plantenmuseum dat altijd open was en voor iedereen gratis toegankelijk, zo stelde Meijer. In 1933 pakte hij het Spanderswoud aan en ontwierp in een zachte glooiing waterpartijen en plantsoenen met een verscheidenheid aan inheemse beplanting.

Het perceel heide, waarop later het dubbelbeukige pand werd gebouwd, lag aan de oostelijke grens van de buitenplaats Spanderswoud. In de periode 1836-1843 verkocht de Staat der Nederlanden (Domeinen) opnieuw bezit. Een deel werd in erfpacht uitgegeven.

Evert van den Hoek was een van de pachters van een stuk heidegrond. In 1837 kreeg hij toestemming om een woonhuis op een perceel te bouwen. In de loop der tijd kreeg het pand de functie en naam ‘Melkhuisje', ‘Theehuis’, en ‘Uitspanning’.

Boerderij De Zanderij, Oude Meentweg 1, gebouwd 1923, foto 1930.

Zanderij Spanderswoud, 1921.

Bachlaan en een van de eerste daaraan gebouwde villa's.

Boswachterswoning aan de rand van het Spanderswoud. Op het kruispunt staat de Wilhelminaboom.

Restaurant aan de Spanderslaan.

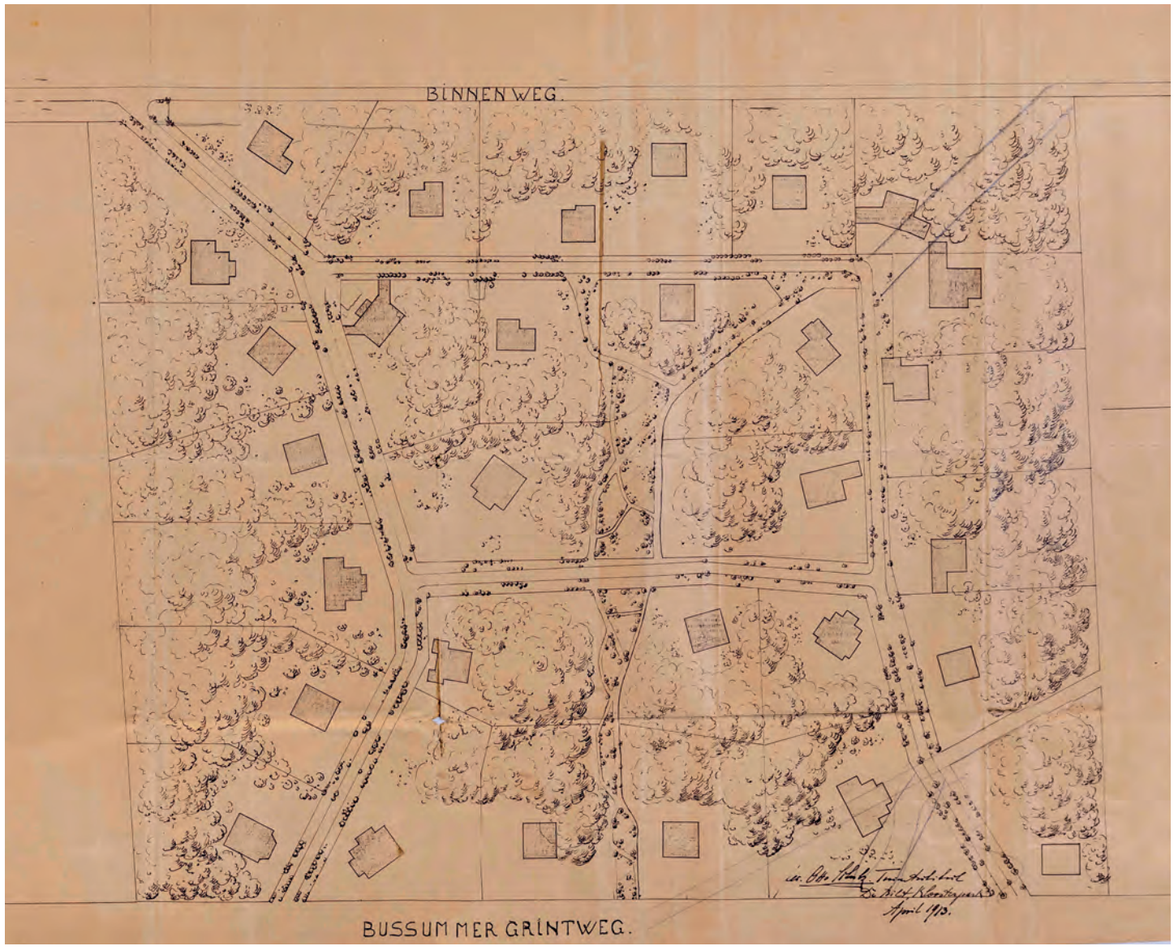

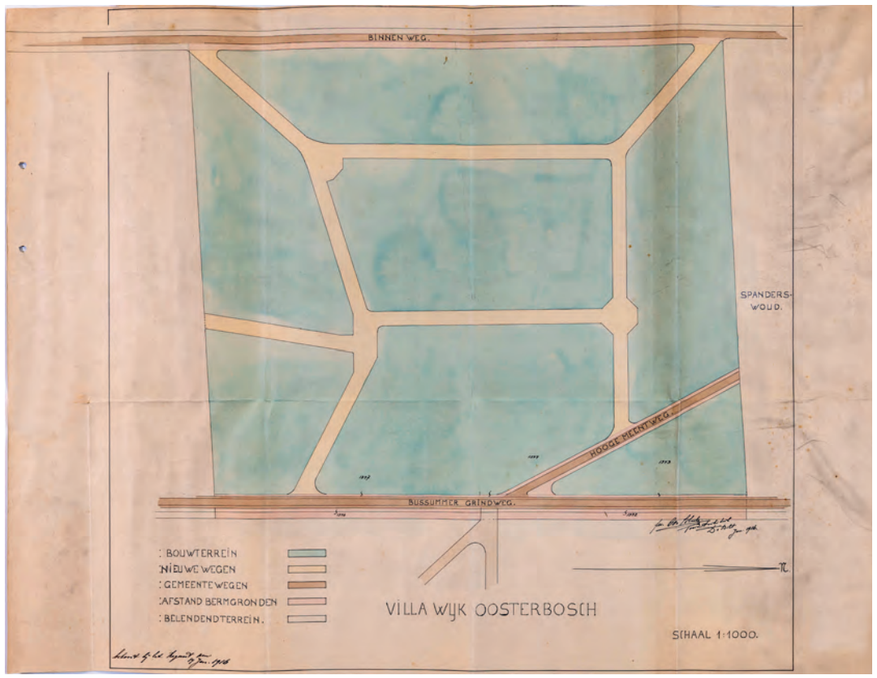

Ontwerp villawijk in Spanderswoud, tuinarchitect Otto Schulz, april 1913. Volgens dit ontwerp zou de Hooge Meentweg door de aanleg van enkele nieuwe kavels verdwijnen.

Ontwerp villawijk Oosterbosch, tuinarchitect Otto Schulz, januari 1916. In dit ontwerp is het tracé van de Hooge Meentweg vrijgehouden.

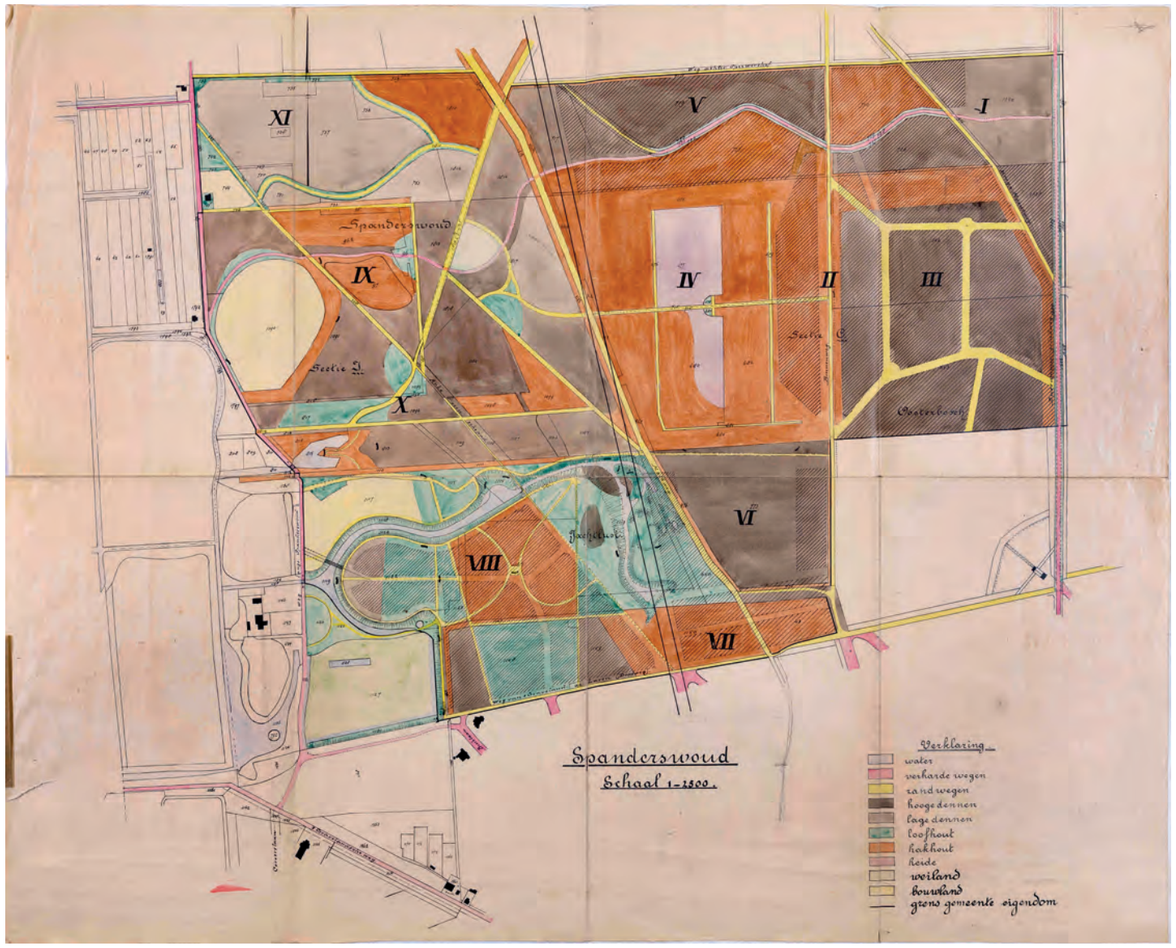

Spanderswoud, februari 1921.

Beelden van het Spanderswoud.

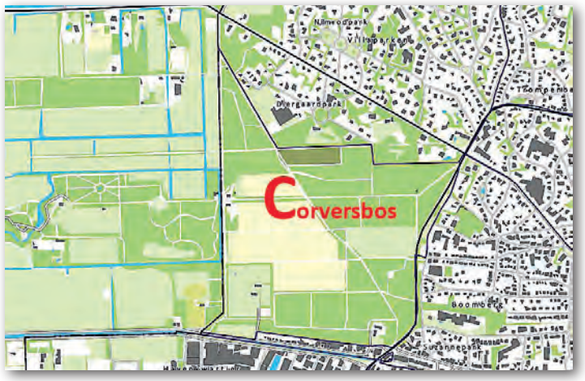

1790 Corversbos

De gronden werden door de Staten van Holland en Westfriesland aan het einde van de achttiende eeuw in erfpacht uitgegeven aan de eigenaar van de buitenplaats Gooilust. Het Corversbos ligt op de rand van de stuwwal. Het werd beplant vanaf 1790. Omdat in de hongerwinter van 1944 alle bomen gekapt waren, werd het bos na de Tweede Wereldoorlog opnieuw ingeplant. Het gebruik van het bouwland is nog steeds zichtbaar aan de rogge- en boekweitvelden. In het Corversbos staan enkele (voormalige) boerderijen en een tuinmanshuis. Na de oorlog sloegen de Canadezen hun kamp op in het Corversbos waar zij eten uitdeelden aan de bevolking,

Schets Corversbos, Stedebouwkundige Dienst, 1963.

Achttiende eeuwse boerderij Corvershof, Corverslaan 1, met rieten dak, oude roedenverdeling, vensters en halve luiken.

De weg naar Gooilust, dwars door het Corversbos, gezien vanaf de Schuttersweg, rechts de boswachterswoning.

Gemeentelijk monument Corverslaan 2, ook een achttiende-eeuwse boerderij.
Linksboven is te zien, dat de boerderij ooit een erker aan de voorgevel heeft gehad. Rechtsboven is die erker gewijzigd in een grotere aanbouw, waardoor de voorgevel onzichtbaar is geworden. Linksonder wordt gewerkt aan een aanbouw aan de achterzijde, waardoor het aanzien vanuit het Corversbosch wezenlijk zal wijzigen (foto volgende pagina).

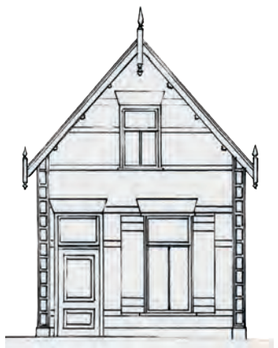

Schuttersweg 113, het tolhuis dat de eigenaresse van Gooilust, Jonkvrouw Corver Hooft in 1893 liet bouwen.

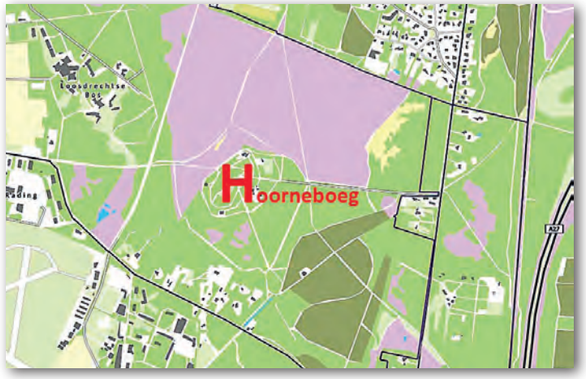

1792 Jachthuis Hoorneboeg

Aan het einde van de achttiende eeuw ontstond het landgoed de Hoorneboeg op een hoog punt van de stuwwal. In 1792 nam de Amsterdammer Pieter van Loon enkele kavels in erfpacht en liet er een jachthuis bouwen. Aan het einde van de 1 km lange oprijlaan slingert een pad om de heuvel naar de top, waar zich het landhuis bevond. Ook een op deze heuvel in de 20ste eeuw gebouwde villa is inmiddels gesloopt. De (sinds 2016 culturele) buitenplaats is nog steeds één geheel.

Schilderij van Jachtslot Hoorneboeg, Maarten Betlem, 1925.

Schaapskudde op de heide met Hoorneboeg op de achtergrond.

Het oude hoofdgebouw op heuvel van Hoorneboeg.

De bebouwing op de Hoorneboeg is gerestaureerd en wordt volop gebruikt.

NEGENTIENDE EEUW

1837 Eerste heideverdeling 1837 en Tweede heideverdeling 1843

Oorspronkelijk was de Graaf van Holland eigenaar van de heide en meenten. Later ging het eigendom over op de Staten van Holland. De Dienst der Domeinen beheerde de gronden. In 1837 en 1843 vonden een heideveiling en heideverdeling plaats tussen de erfgooiers en de Staat, die grote delen verkocht aan particulieren. Delen van deze terreinen werden bebost ten behoeve van de houtproductie (productiebos) en/of de stichting van landgoederen en buitenplaatsen. Andere delen werden ontgonnen voor de winning van zand, grind en leem. Om de handelsconnecties te verbeteren werden de weg van 's-Graveland op Soestdijk aangelegd en bestraat, gevolgd door de Utrechtseweg, de Gooise Vaart verlengd en grond aangekocht voor de (niet uitgevoerde) doortrekking van het Tienhovensch Kanaal. Albertus Perk (1795-1880) speelde bij de heideverdelingen en de handelsconnecties een grote rol. Hij was notaris in Hilversum, maar ook agent van Domeinen en secretaris van Stad en Lande. Naast invloed hadden hij en zijn familie ook veel grondbezit.

Volgende pagina:
Kaart van Gooiland na de heideverdeling van 1843.

Figuratieve kaart der kavelingen van de domaniale heidegronden onder Hilversum ter veiling aangeslagen, 1837.

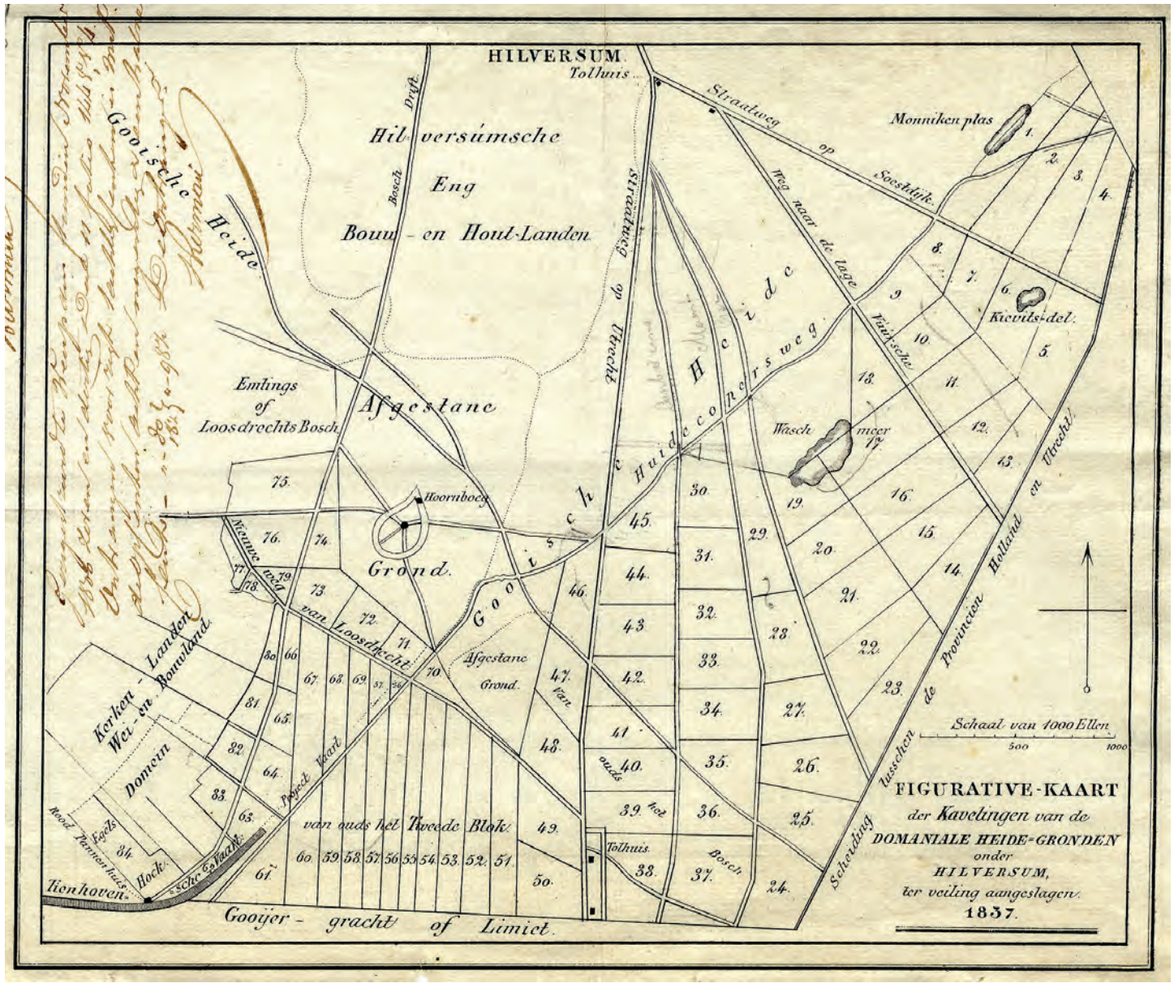

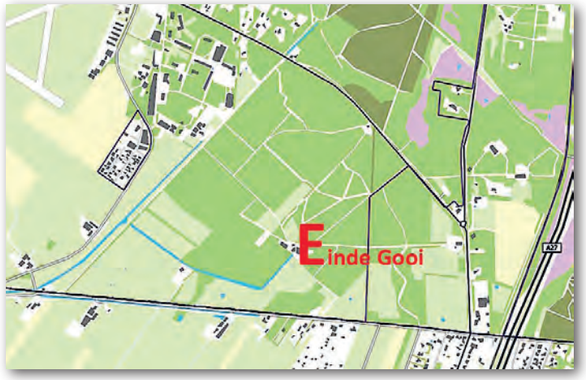

1837 Einde Gooi

Einde Gooi kreeg gestalte op het zuidelijke deel van het tweede ontginningsblok. In 1837 werden de gronden gekocht waar Einde Gooi op zou ontstaan. Na de aankoop liet Jan Corver Hooft aan de Utrechtseweg de boerderij ‘Blokhoven’ bouwen. Het gebied bestond uit bouwland, weiland en bos. In de loop van de negentiende eeuw werden het landgoed verder in cultuur gebracht en in 1857-1860 een landarbeidershuis en herenhuis met boerderij toegevoegd. Aan de Graaf Floris V weg staat de (replica van de) Leeuwenpaal uit 1719, één van de (provinciaal beschermde) grenspalen.
Ten westen van Einde Gooi ligt Egelshoek, waar in de negentiende en twintigste eeuw boerenbedrijven werden gebouwd.

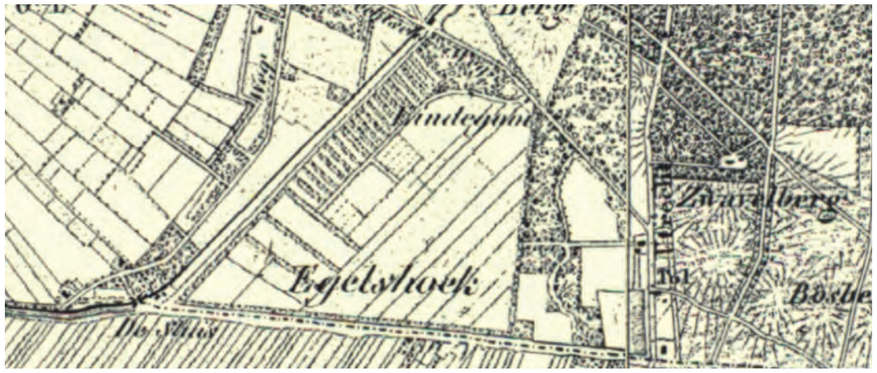

1868

Egelshoek met alleen de boerderij Blokhoven en de woning aan de Noodweg.

1885

Sinds 1873 staat de boerderij Einde Gooi op de topografische kaart. Nabij de Graaf Floris V weg is ook bebouwing aanwezig.

1999

Links: Bebouwing Einde Gooi, 1973.
Rechts: Woning Noodweg 1, 1973.

Einde Gooi. Aquarel van J. Hilverdink, 1864.

Achter het grote huis staat de boerderij.
Volgende pagina: het front van Einde Gooi met links en rechts de boerderij.

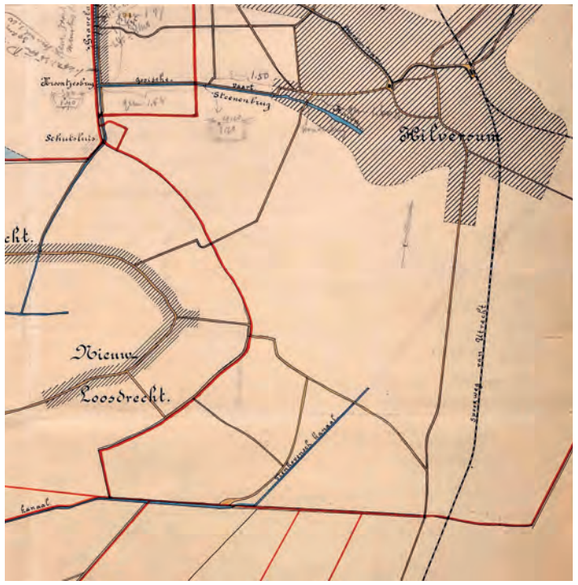

Situatie waterwegen vanuit het westen naar Hilversum, boven Gooise Vaart en onder Tienhovensch Kanaal, 1914.

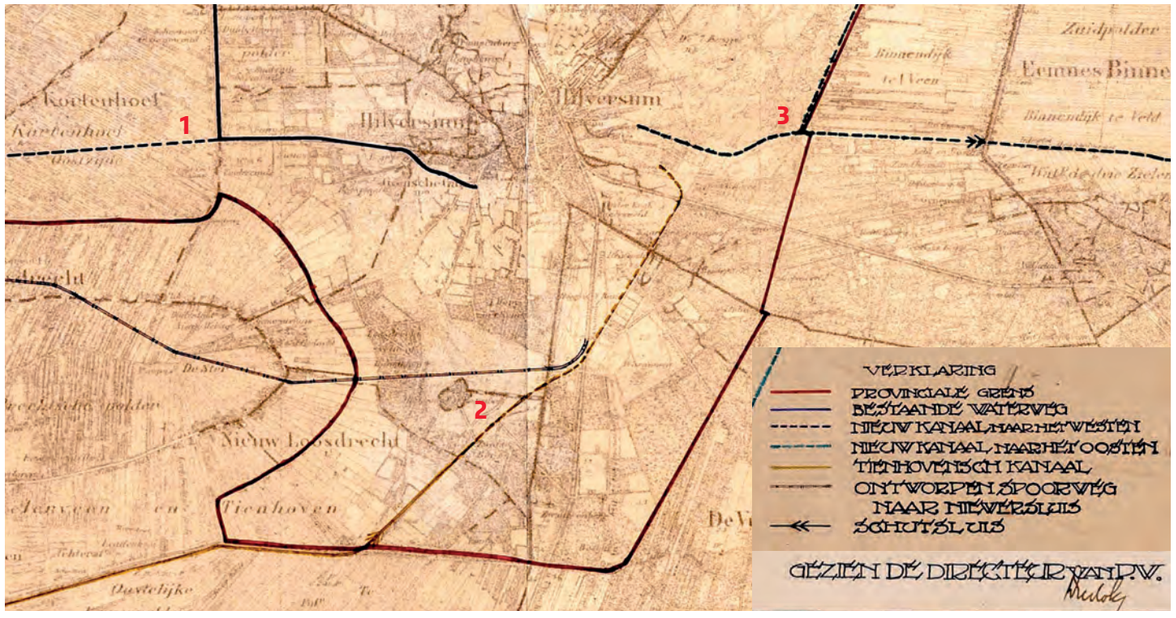

Plan ter voorziening in een goede waterweg naar Amsterdam, 1919.

1. Kanaal tussen Gooise Vaart en de Vecht;
2. Verlenging Tienhovensch Kanaal
3. Kanaal via Gooiergracht naar IJsselmeer of direct naar de Eem.

Het einde van het grotendeels dichtgegroeide Tienhovensch Kanaal tussen Noodweg 22 en 26.

Boerderij Egelshoek 4 oorspronkelijk uit 1804, Vrede-Best genaamd.

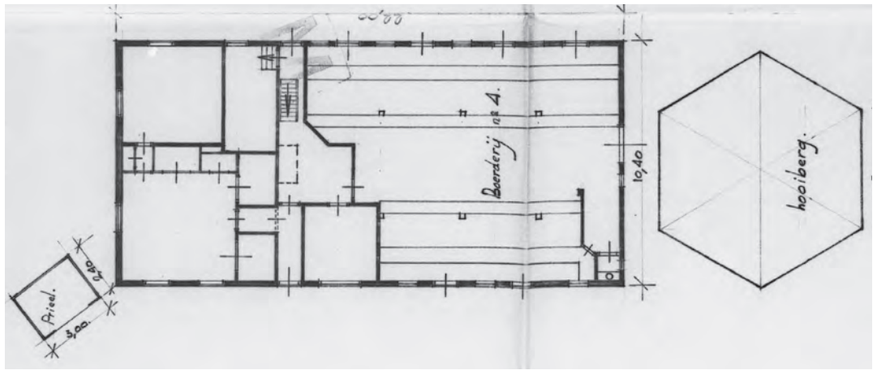

Boerderij Egelshoek 6A uit 1913.

Situatie Egelshoek.

Volgende pagina:
Uitbreidingsplan in hoofdzaak Structuurplan Egelshoek, vastgesteld in oktober 1959.

De nieuwe stad voor zo'n 25.000 inwoners werd ontworpen door stedenbouwkundig adviseur J. de Ranitz in samenwerking met de gemeentelijke stedenbouwkundige dienst. De provincie en - na beroep - de Kroon belette Hilversum dit grote plan uit te voeren.
De reden waarom Hilversum in die periode bereid was om deze wezensvreemde stedelijke omgevingen te bouwen in de parelketting van buitenplaatsen in het buitengebied, tussen de beschermde natuur, was een combinatie van de ambitie van De Ranitz en de gemeente om snel veel te bouwen en een city te vormen. De Ranitz was niet gericht op de eigenheden en de mogelijkheden die bij Hilversum pasten.

Winkelcentrum Egelshoek gezien vanaf het viaduct richting Hilversum, 1959.

1837-1959 Egelshoek

De zuidwestelijke hoek van Hilversum, bij Egelshoek, is een landelijk gebied gebleven 'onder het vliegveld'. In de loop der tijd is dat gebied herhaaldelijk onderwerp van ontwikkelingen geweest. Het doortrekken van het Tienhovensch Kanaal was er een van. Eind jaren vijftig werd het grootse plan gemaakt om het gebied te ontwikkelen. Een soort satellietwijk met woningen, werkgelegenheid in de mediasector en voorzieningen zou ruimte bieden aan 25.000 inwoners. De gemeente kreeg van de provincie geen toestemming. Door hoogbouw zouden stad en natuur dichter tot elkaar komen. Maar hoe en waarom werd niet duidelijk, want het plan voorzag in veel verstening, snelwegen en tunnels. Het beeld van het illusielandschap en het ontstane cultuurlandschap zouden verloren zijn gegaan. De druk op de omgeving zou ook groot geweest zijn want de wegen werden dwars door de natuur gepland en een daarvan zou uitkomen op de Bosdrift. Nu is het cultuurlandschap daar nog goed te zien en is het een ecologisch belangrijk gebied.

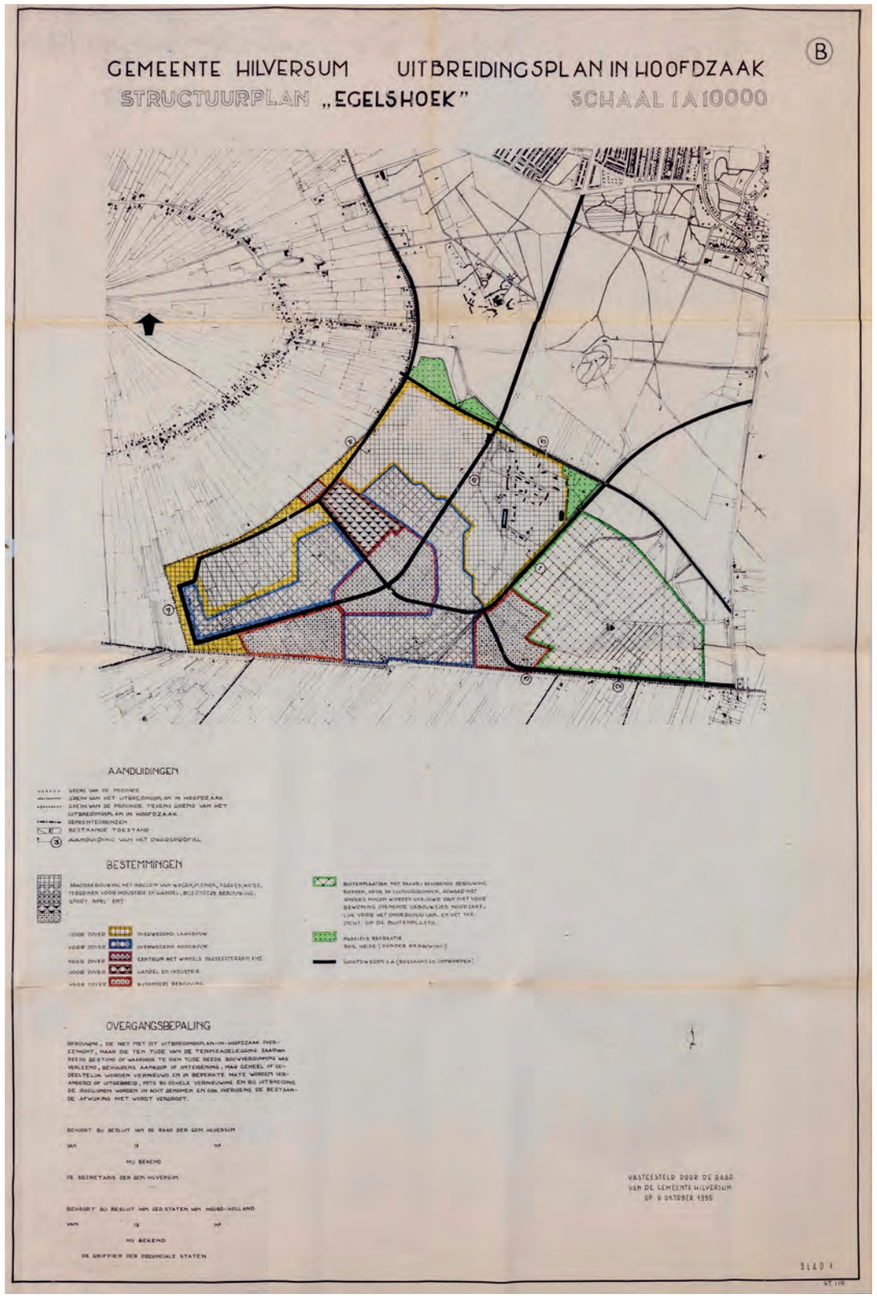

Uitbreidingsplan in hoofdzaak structuurplan 'Egelshoek', 1959.

Twee tekeningen waarmee de bouw op Egelshoek werd versimpeld, gemakshalve voorbijgaand aan de vraag of je überhaupt wel in zo'n gebied een nieuwe stad zou moeten bouwen.

Als je lange blokken van 4 of 5 hoog maakt zouden stad en natuur een conflictsituatie opleveren, maar met torens van zo'n 10 lagen hoog zouden stad en natuur - onder het begrip 'Parkstad' - tot elkaar komen, zo redeneerde De Ranitz.

Het gebied van Egelshoek waar de nieuwe woonwijk had moeten komen. Gezien vanaf de Kanaaldijk langs het Tienhovensch Kanaal met vrij zicht op de Sypekerk in Nieuw Loosdrecht.

Onder nog twee gebieden, die gelukkig behouden zijn: links een doorzicht richting Einde Gooi vanaf de Weg op de Egelshoek, rechts het Tienhovensch Kanaal met daarachter de Graaf Floris V weg.

1885 Zwaluwenberg

De Zwaluwenberg ligt op een heuveltop in een boslandschap. Familieleden van de bekende tuinarchitect Jan Copijn werden in 1885 eigenaar. In die tijd werd het zuidelijke deel afgegraven voor zandwinning. Het grote landhuis, een kopie van een landhuis in Engeland, werd gebouwd door de familie de Pesters. Prachtige tuinen werden eromheen aangelegd. In 1951 kocht de Staat der Nederlanden de buitenplaats aan en sindsdien is er het hoofdkwartier van de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht gevestigd.

In 1842 kocht Johannes Ruijs de gronden waarop de buitenplaats Zwaluwenberg zou ontstaan. Hij stichte er eerst een koepel en nadat die was afgebrand een uitspanning. Bezoekers en wandelaars konden er heerlijk verpozen. Ondertussen werd er ook een spoorlijn naast de buitenplaats aangelegd, waar een fraaie brug overheen werd gelegd.

1899

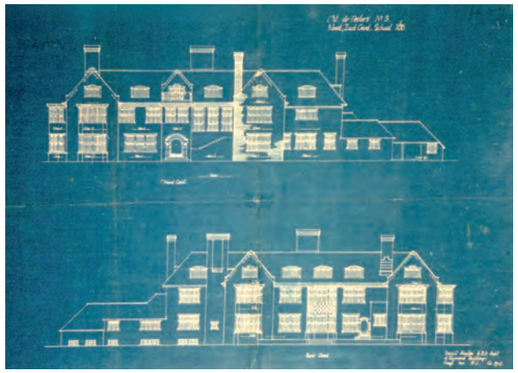

1924

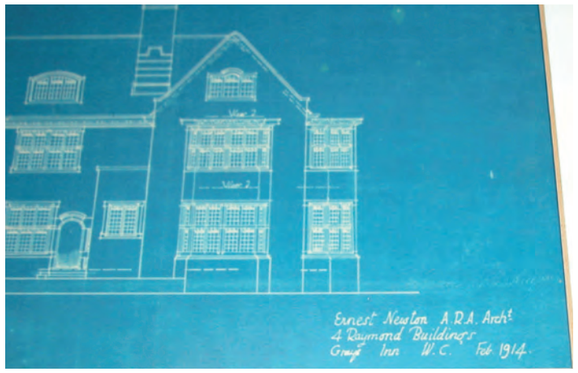

Dit kapitale pand in Wokingham, Engeland, uit 1897 van architect Ernest Newton is op de Zwaluwenberg voor de tweede keer uitgevoerd, in dit geval onder leiding van Nederlandse architect Foeke Kuipers.

Architect Ernest Newton leverde aan de eigenaren van De Zwaluwenberg, mevrouw Grace de Pesters-McCall, die van Schotse origine was, en Jonkheer Ernest de Pesters de tekeningen van het door hem ontworpen huis in Wokingham.

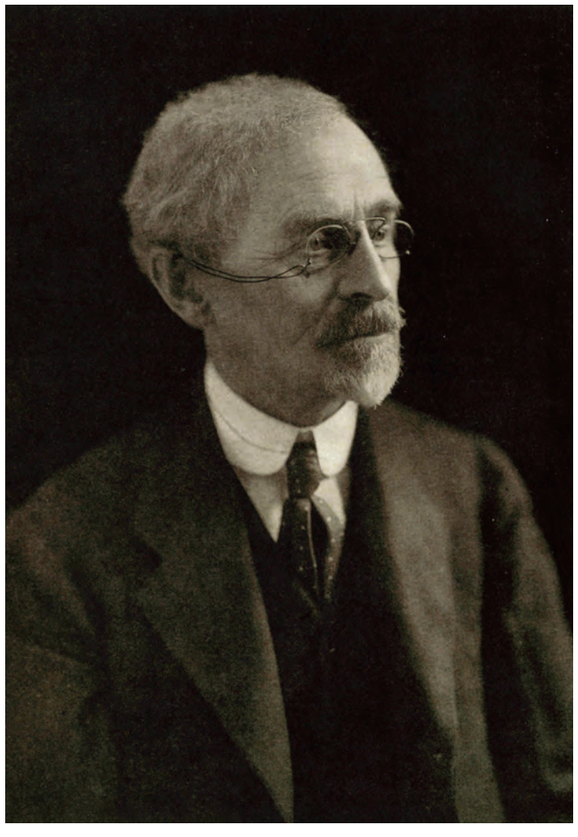

De Zwaluwenberg, gezien vanuit de fraai aangelegde tuin, 2004. Dit landhuis wordt veelvuldig gebruikt bij kabinetsformaties.

De tuin is in 1916 ontworpen door de Hilversumse tuinarchitect Barend C. van den Steenhoven. Hier de tuin gezien vanuit een hoogwerker, 2005.

In de tuin zijn allerlei bijzonder elementen gerealiseerd, 2004.

Druk bezoek tijdens Open Monumentendag, 2002.

Het interieur is zeer de moeite waard en draagt vooral ook de geschiedenis van de huidige functie Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht, foto's 2003.

De roos is in veelvoud op de dakrand aangebracht. Mevrouw De Pesters was gek op rozen en liet zelf Schotse tuingrond aanbrengen om een mooie bloei van de rozen te garanderen.

1877 Bantam

Eigenaren van de ’s-Gravelandse buitenplaatsen kochten in 1731 van de stad Naarden het Naarderveld, een strook grond waarop later Bantam ontstond. Het terrein was vanaf 1818 in handen van Jhr. W. van Loon, die toen de naastgelegen landgoederen Schaep en Burgh en Swaenenburgh bezat. In 1877 nam M.J. van Lennep het over en bouwde het landhuis Bantam (gesloopt) met omringend park met onregelmatig padenstelsel en waterloop. Frederik van Eeden wandelde hier graag vanuit zijn coöperatieve gemeenschap Walden in Bussum naartoe.

Beheerderswoning Bantam, 1981.

Boswachterswoning aan de Franse Kampweg.

Landhuis Bantam, 1971. Gesloopt in 1978.

Open plek waar het landhuis stond en waar een van de trappen met vergroeide boom is overgebleven.

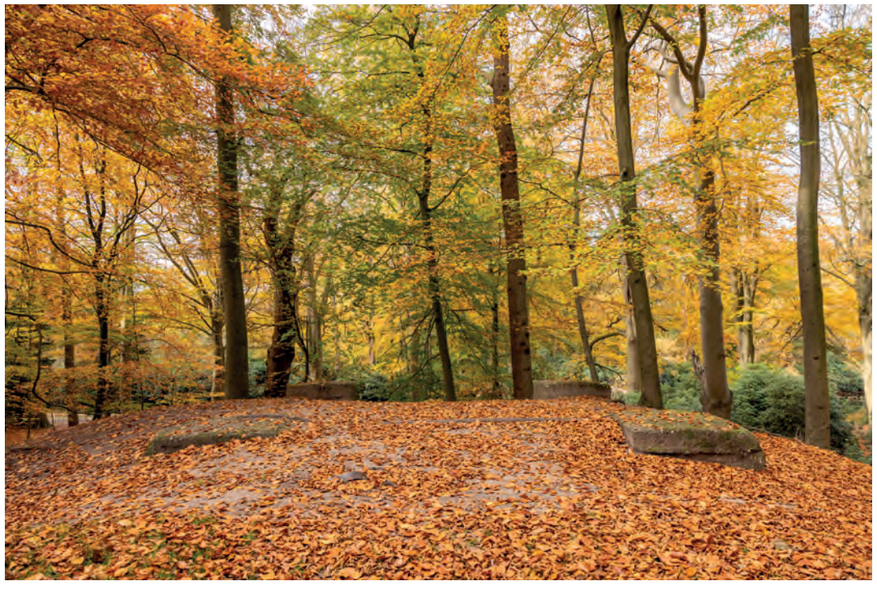

De heuvel waarop vanaf 1774 een 'Turkse tent' stond, een exotisch koepeltje behorend bij landgoed Schaep en Burgh, toen Bantam nog niet bestond. Toen in 1878 Bantam werd gebouwd kwam op de heuvel een stenen waterreservoir met ijzeren windmolen als waterleiding voor Bantam. De fundamenten daarvan zijn op de heuevl nog te zien.

Boswachterswoning aan de zuidzijde van het landgoed.

Een oude en een nieuwe brug op het landgoed Bantam, 1982 en 2025.

De bossen van Bantam, 2011.

1895 Monnikenberg

Aan de oostkant van het dorp ontstonden rond 1840 verschillende landgoederen. Hier liggen ook de vennen Monnikenwater, Klein Waschmeer en Kievitsdal. Daaromheen lag bos- en heidegebied. In 1895 werd op Monnikenberg een villa gebouwd. Het landgoed had een strerrebos en een heuvel met koepel. Na de Tweede Wereldoorlog werd de villa uitgebreid tot het Klooster De Stad Gods. In het gebied staan een monumentale boerderij en bijgebouwen.

Bouwtekening westgevel villa familie Van den Wall Bake, Soestdijkerstraatweg 151, (huis-)architecten J.F. Klinkhamer en B.J. Quëndag, Amsterdam, augustus 1900.

De westgevel van de villa met uitzicht op de toren van de Sint Vituskerk.

Zuidgevel van villa na uitbreiding door architect E. Verschuijl, na 1918.

Het grote landhuis Heidepark is afgebroken. De daarbij behorende dienstwoning aan de Soestdijkerstraatweg 131 uit 1875 bestaat nog steeds. Het gemeentelijk monument - een van de oudste gebouwtjes van Hilversum - is dringend aan restauratie toe.

Op Monnikenberg werden prachtige woningen en bijgebouwen gerealiseerd. Helaas zijn diverse gebouwen gesloopt waardoor het inzicht in de inrichting en het functioneren van de buitenplaats teniet werd gedaan. Dit geldt voor meerdere landgoederen en buitenplaatsen.

De tuinmanswoning op landgoed Monnikenberg aan de andere kant van de A27, in 2010 stond de woning er nog, maar is daarna afgebroken.

De zichtlijn naar de Sint Vituskerk.

De boerderij met schuren op Monnikenberg, 2010.

De oude gebouwen zijn gerestaureerd en van nuttige functies voorzien. De agrarische schuren zijn vervangen door nieuwbouw.

De kapel met toren in 2010 en na herbestemming..

TWINTIGSTE EEUW

1900 G.H. Cronebos

Het Cronebos, gevormd op stuifduinen, heette oorspronkelijk Tolbos omdat daar een tol aan de toenmalige tolweg de Zwarte weg stond. Het oude tolhuis staat aan het eind van de Lage Vuurscheweg (nummer 86). In 1961 werd het bos door A.K. Crone-Black nagelaten aan Natuurmonumenten met de bepaling dat het de naam Cronebos zou krijgen.

1 **Landhuis Groenendaal**
2 **Tolhuis Cronebos**

Kadastrale kaart met op het Cronebos de luchtfoto van het gebied toen het landhuis Groenendaal van architect J.W. Hanrath er nog stond.

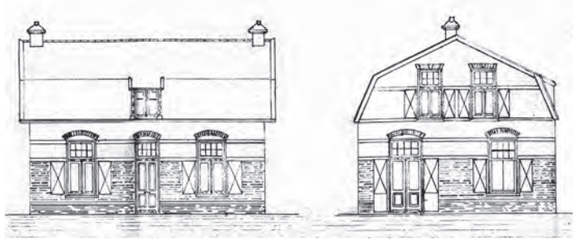

Ontwerp tolhuis Lage Vuurscheweg 86, 1911.

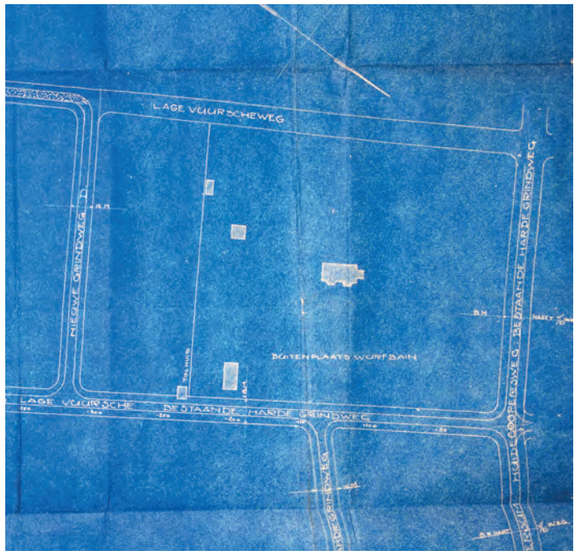

1904 Landgoed Groenendaal

Omstreeks 1900 dan ontving architect Hanrath van den heer Wurfbain, die pas in Amerika geweest was, de opdracht om een landhuis voor hem te bouwen in de buurt van Hilversum. Nu bleek echter dat des heeren Wurfbain's enthousiasme voor veel dat hij in Amerika gezien had ook de landhuizen in de zoogenaamde 'Old Colonial style' betrof, en dat het tot zijn idealen behoorde om in Holland, bakermat van den genoemden stijl, een huis, in dien geest gebouwd, te bezitten. Hanrath, conscientieus artist, zette zich aan een diepgaande studie van het organisme van den Holl. Barok, leefde zich geheel in dien stijl in, tot hij, als geen ander, meester erover was. En het resultaat van zijn studie, het landhuis 'Groenendaal' (...). Landhuis Groenendaal is afgebroken voor de aanleg van de A27, de tuinmanswoning staat er nog wel, aan de Lage Vuurscheweg 84.

Landgoed Groenendaal, Lage Vuurscheweg, 1923.

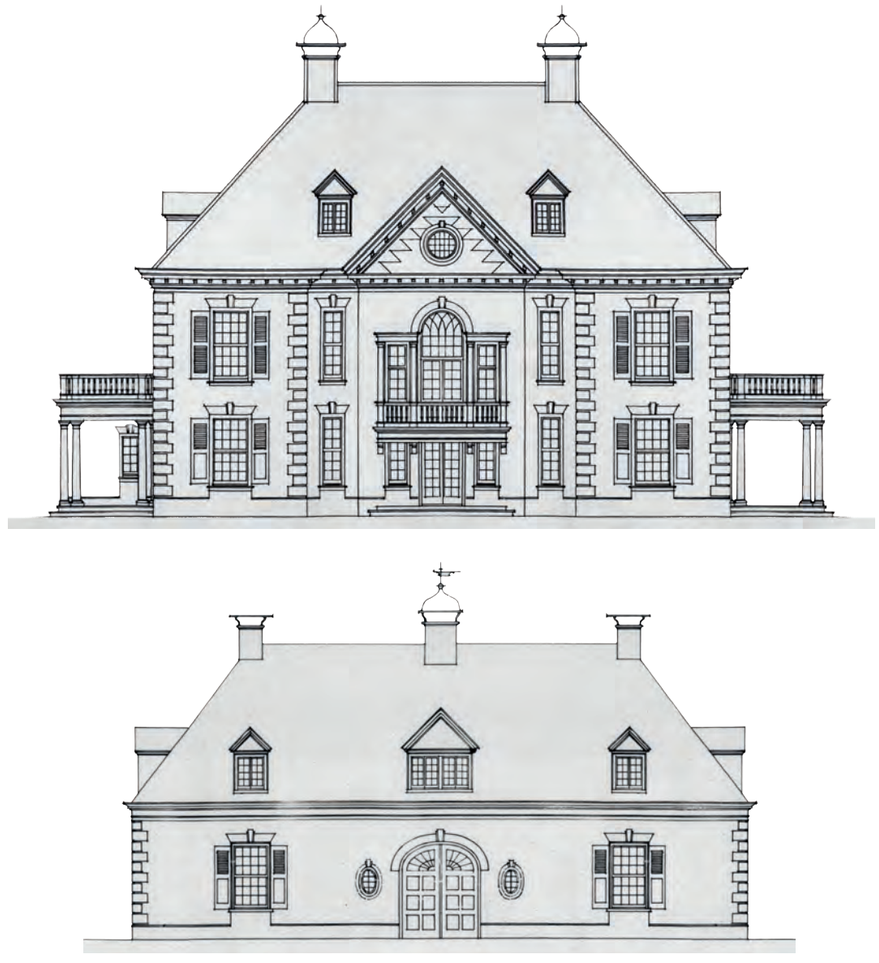

Ontwerpen landhuis en koetshuis Groenendaal, Lage Vuurscheweg, architect J.W. Hanrath, 1904.

Het kapitale landhuis Groenendaal in volle glorie op een ruim terrein aan de Lage Vuurscheweg, 1904. Het moest verdwijnen voor de aanleg van de A27.

De bijzondere oplossing van de aansluiting op de A27 van Hilversum en de nooit gerealiseerde Zuiderheideweg. De aansluiting van Hilversum op de A27 is kortgeleden aanzienlijk vereenvoudigd. Daarbij is wel de tuin van het kantoorgebouw van Richard Maier ingekort.

1 **Zuiderheideweg**
2 **Aansluiting Hilversum op A27**
3 **Lokatie Groenendaal**

1937 Smithuyserbos, vanouds Wolfsdreuvik

Pieter Johannes Smithuysen, makelaar in tabak, kocht een bos in 1838 en plantte er naaldbomen. Hij legde wellicht ook het fijnmazige padenstelsel, omzoomd door een wal van eikenbomen aan. In 1890 moest de volgende eigenaar, Hugo van den Wall Bake, daarmee weer van voren af aan beginnen maar zag kans lanen aan te leggen in het bos. In 1937 kocht dr. D.P.R.A. Bouvy het bos, uit angst dat het ten prooi zou vallen aan kap en ontwikkeling. Hij herstelde het bos en liet er in 1950 een water- en uitzichttorentje met verblijfsmogelijkheid bouwen door architect Jan Rebel. Het Smithuyserbos is nog steeds in bezit van de familie Bouvy.

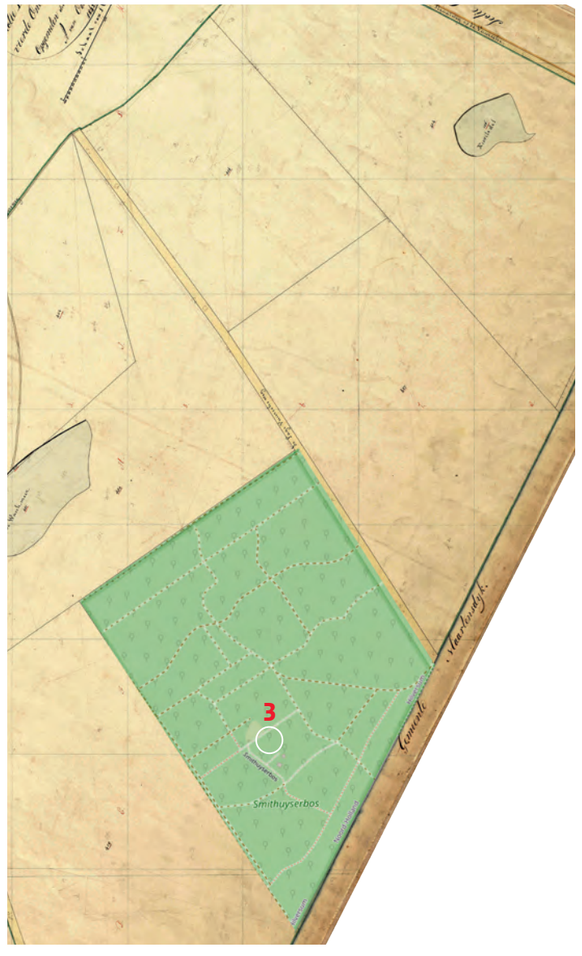

4 **Water- en uitzichttorentje**

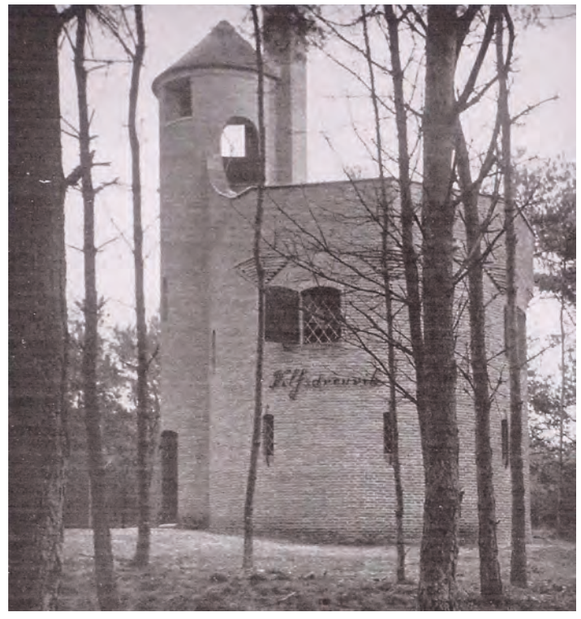

Bouwaanvraag januari 1938

Bouwaanvraag juni 1938 (gerealiseerd)

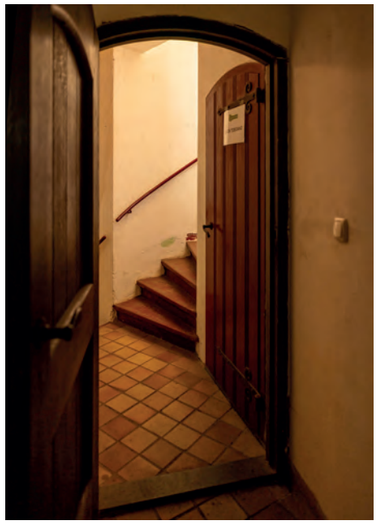

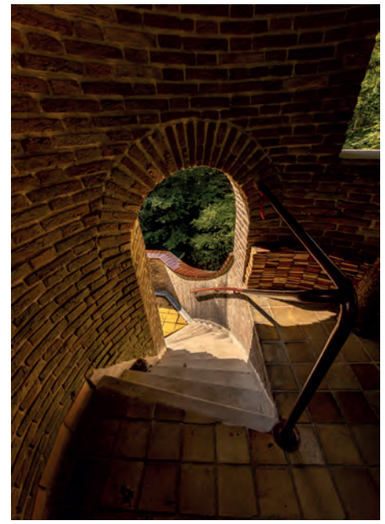

Het water- en uitzichttorentje Wolfsdreuvik in het Smithuyserbos.

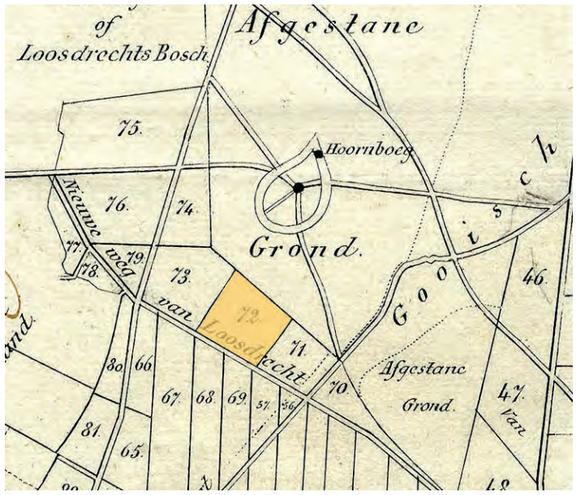

Dennendonck op kaarten uit verschillende perioden.

1917 Dennendonk

Op een stuk half beboste heidegrond werd landgoed Dennendonk in 1917 aangelegd. Architect A.H. Wegerif bouwde het landhuisje in 1917 voor de Amsterdamse commissionair in effecten A. den Bandt aan de kant van de weg. In 1939 werd het als zomerhuis dienst doende huis verbouwd door D. Greiner voor M.F.C. Teeseling. Eind jaren dertig van de twintigste eeuw kocht de familie Van Gelder het landgoed, dat nog steeds in bezit is van hun nazaten. Nadat de familie eerst in augustus 1940 inkwartiering had gehad van een Duitse officier, werd het huis met circa 2.000 m² grond in oktober 1940 gevorderd door de Duitse Wehrmacht. Na de oorlog namen de Canadezen er hun intrek waarna de gemeente het vorderde voor het Nederlandse leger. Tot 1978 bewoonde een commandant van de marine het hoofdhuis. In 1952 werd in opdracht van de eigenaar een bebossingsplan opgesteld door de Nederlandsche Heidemaatschappij (NHM). Inmiddels is er een grote villa met bijgebouwen op het landgoed gebouwd. Het oorspronkelijke huis van Wegerif is behouden. Het perceel aan de linkerzijde werd in 2008 aan het landgoed toegevoegd. Dit behoorde ooit toe aan familie van de Amsterdamse beeldhouwer Gerrit-Jan van der Veen, die er een houten buitenhuisje had, genaamd ‘Het Keetje’.

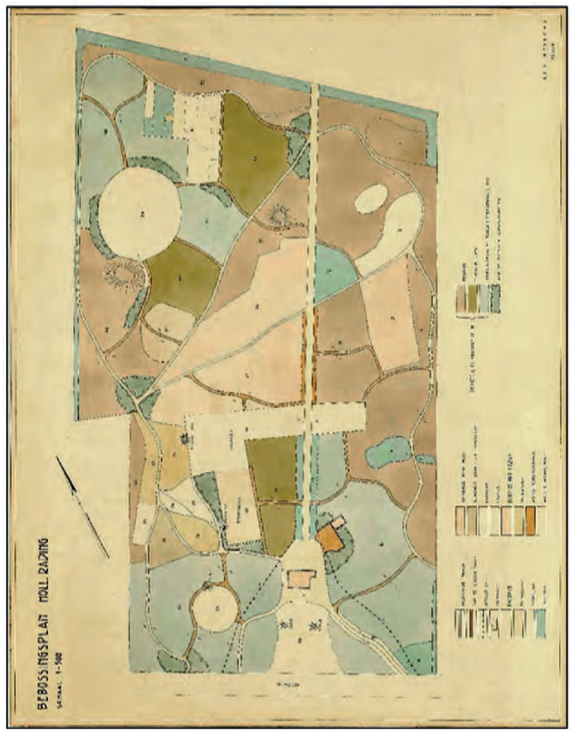

Plan van uitbreiding, overzichtskaart, januari 1933.

Het nieuwe landgoed Dennendonck, Noodweg 36.

Toegangspoort naar het nieuwe landgoed Dennendonck, Noodweg 36.

Het oorspronkelijke huis op Dennendonck, architect A.H. Wegerif, 1917.

1905 Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland

De industriële revolutie, ontginning van ‘woeste gronden’, stadsuitbreiding, spoorlijnen en wegen: vanaf 1900 veranderde het Nederlandse landschap ingrijpend. Natuurbeschermers gingen op zoek naar natuurgebieden die beschermd moesten worden vanwege hun schoonheid of natuur- en ecologische waarden. Natuurmonumenten bezit een aantal gronden in Hilversum.

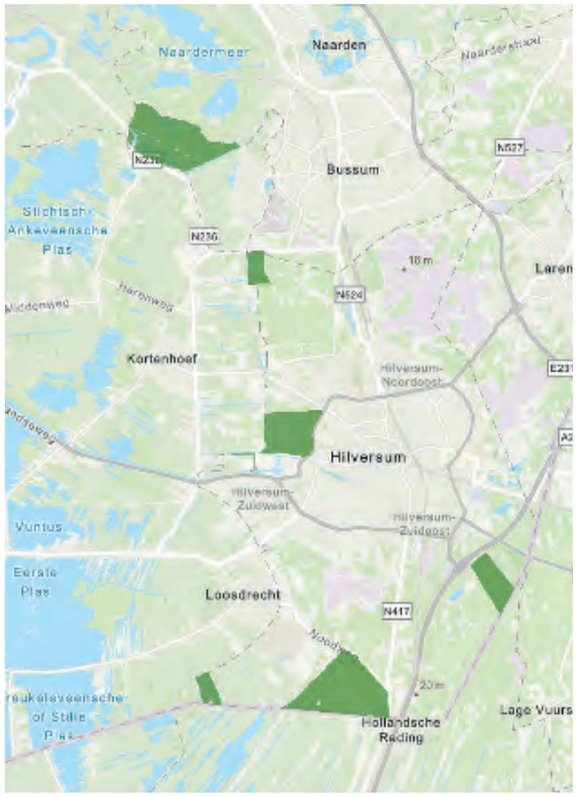

Eigendommen Natuurmonumenten (Open Hilversum 2025)

Boerderij aan het einde van de Vaartweg met bijgebouw, dat lange tijd diende als bezoekerscentrum van Natuurmonumenten, 1970.

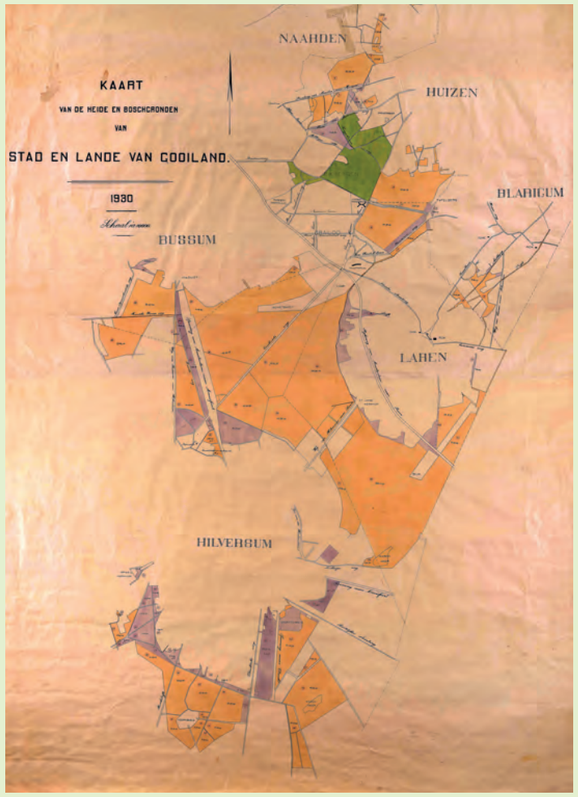

Kaart van heide en bos van Stad en Lande van Gooiland, 1930.

1912 Vereniging Stad en Lande van Gooiland

In 1912 kwam er een einde aan het eeuwenoude collectief gebruik van de gronden door de erfgooiers. De overheid bracht het restant van de ‘gemene gronden’ onder in de erfgooiers organisatie, de Vereniging Stad en Lande van Gooiland.

Het Gemeenlandshuis van Stad en Lande van Gooiland nabij de Lage Naarderweg in Hilversum, ontworpen door architect K.P.C. de Bazel, 1917. Het werd in 1968 gesloopt om plaats te maken voor de uitbreiding van het Mediapark.

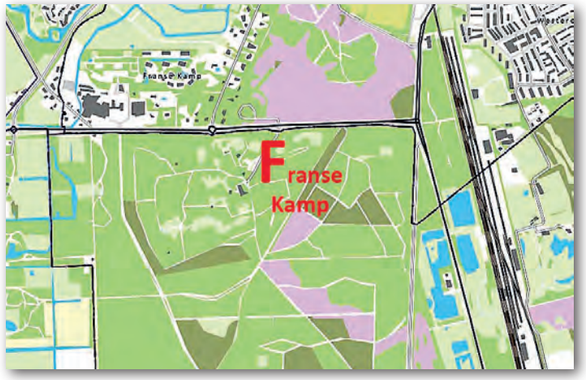

1918 Schuilplaatsen Franse Kamp

Schuilplaatsen 1918 type I en II zijn onderdelen van de Infanteriestelling De Fransche Kamp. Type I was bedoeld voor een groep van acht infanteristen, type II voor 16 man. Vanuit de schuilplaatsen van zwaar gewapend beton konden, na beëindiging van de beschietingen, de soldaten hun plaats in de loopgraven weer innemen. De stelling, tussen de oudere forten, bestond uit een serie veldversterkingen voor voetsoldaten. De nooit voltooide stelling, met twee parallel lopende loopgraven en verbindingsloopgraven, is grotendeels verdwenen onder het zand. De stelling was onderdeel van de verdediging van Naarden en moest verouderde vesting extra bescherming bieden. Een bijkomende functie was extra opvang voor een zich terugtrekkend veldleger. De betonnen schuilplaatsen zijn goed te herkennen in het landschap dat intussen bebost is geraakt. De gewapend betonnen schuilplaatsen liggen parallel aan de voormalige loopgraven in twee rijen achter elkaar, over een lengte van ongeveer een kilometer. De naam verwijst naar de Franse bezetting van Naarden onder Lodewijk XIV in 1672. Na de aanval op de vesting sloegen 3.000 Franse soldaten hier hun tenten op. Het plan was om de stelling door te trekken tot aan de Zuiderzee, maar na afloop van de Eerste Wereldoorlog werden de werkzaamheden stopgezet.

In de Gooi en Vechtstreek komen de Stelling van Amsterdam, de Oude - en de Nieuwe Hollandse Waterlinie samen. In 1815 werd begonnen met de verbetering van de zeventiende-eeuwse Oude Hollandse Waterlinie door de bouw van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, een verdedigingslinie van 85 kilometer lang, van Muiden tot aan de Biesbosch.

Infanteriestelling De Fransche Kamp.

Een van de vele schuilplaatsen.

Situatietekening Fransche Kamp.

Voormalig theehuis met dienstwoning van de seizoenscamping Fransche Kamp, 1939.

Voormalig theehuis nu in gebruik als dienstwoning van het Goois Natuur Reservaat.

Luchtfoto waarop de aanleg van de Fransche Kamp is te zien.

1921 Landgoed de Uytwijck

Het landgoed werd in 1921 aangelegd door de Naardense landschapsarchitect D.F. Tersteeg. Hij ontwierp in architectonische tuinstijl verdiept aangelegde deeltuinen met trappartijen en zichtassen. D.F. Tersteeg was een bekende tuinarchitect die meerdere architectonische tuinen in Hilversum en het Gooi ontwierp. Ook was hij betrokken bij het ontwerp voor het Rosarium in villagebied Boomberg. Kenmerk van zijn tuinen is de architectonische stijl: tuinen met (bakstenen) trappen, muurtjes, fonteinen en andere tuinobjecten. In het deel met de in landschappelijke stijl aangelegde tuin ligt een uniek golfslagbad. Villa Uytwijck, in 1921 gebouwd voor Rotterdammer Dirk Pieter Hoyer door architect C. de Groot, is gesloopt. De tuinmanswoning en garage met bovenwoning werden vervangen door villa's.

Bouwtekening Landhuis Uytwijck, Architectenbureua De Groot & Van Laren, 1921.

Ter plaatse van het hoofdhuis werden in 1977 nieuwe woningen gebouwd.

Enkele tuinelementen kort na de aanleg.

Bouwtekening zwembadgebouw, Architectenbureau De Groot & Van Laren, 1930.

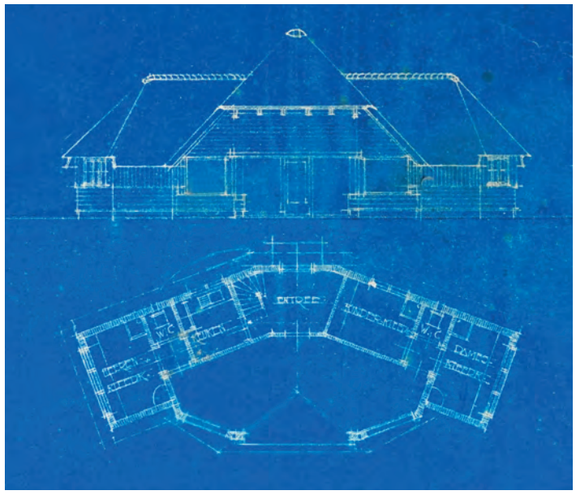

Golfslagmachine in bedrijf, 1931.

Het zwembad van de buitenplaats Uytwijck.

Andere bijzondere panden aan de Utrechtseweg.

Aan de Utrechtseweg is een staalkaart van architectonische stijlen ontstaan. Veel pareltjes zijn nog in volle glorie aanwezig. Alles bij elkaar, de gebouwen in het royale groen, is dusdanig bijzonder dat deze weg tot een van de mooiste wegen van Hilversum genoemd kan worden. Als voorbeeld wordt hier het perceel Utrechtseweg 130 uitgelicht. Langs deze kavel loopt de oude Weg van ’s-Graveland op de Vuursche.

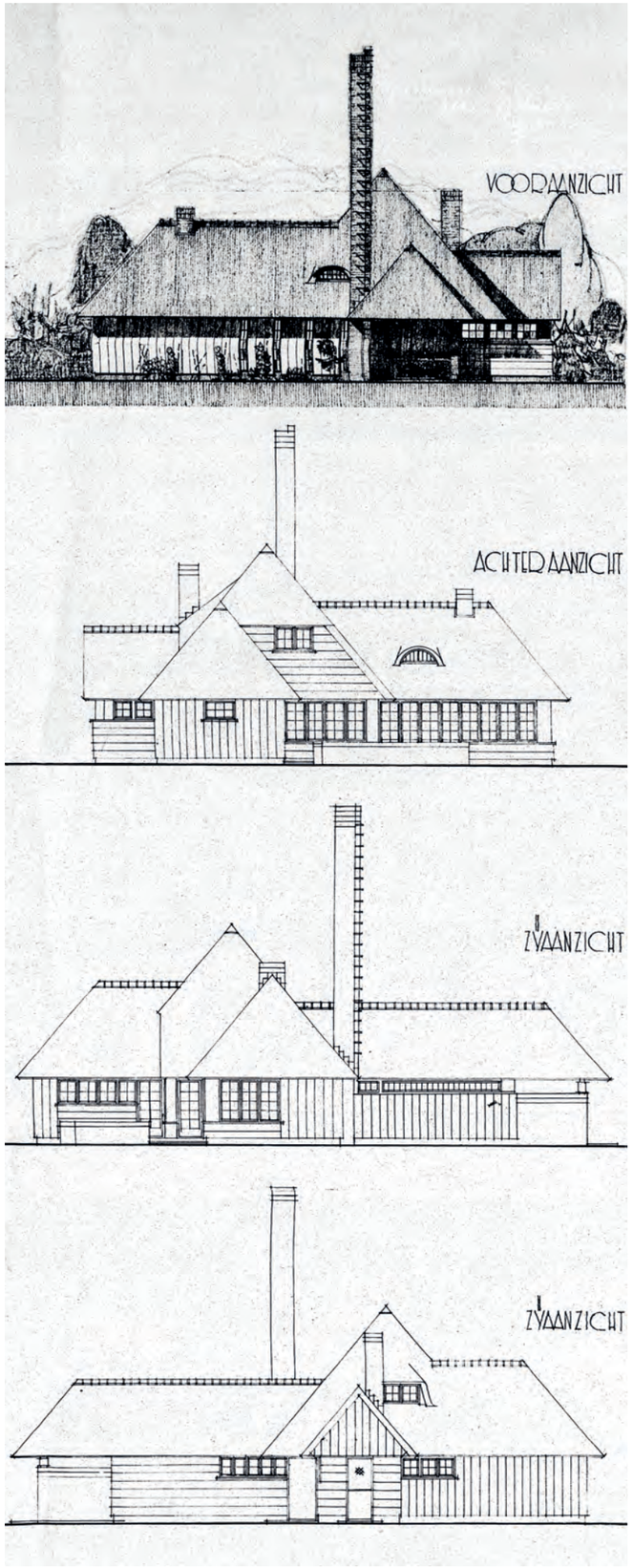

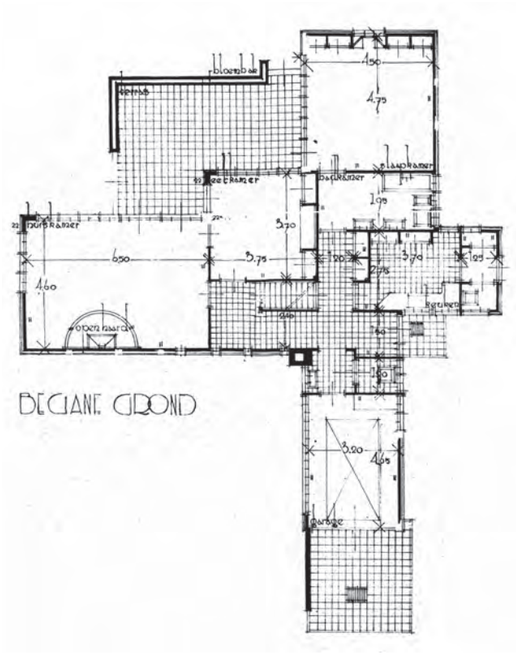

Onwerp landhuis Utrechtseweg 130,
eigen woonhuis architect
P.J. Verschuijl, april 1929.

Landhuis De Zwarte Berg,
eigen woonhuis en ontwerp
van Piet Verschuijl,
Utrechtseweg 130, 1929.

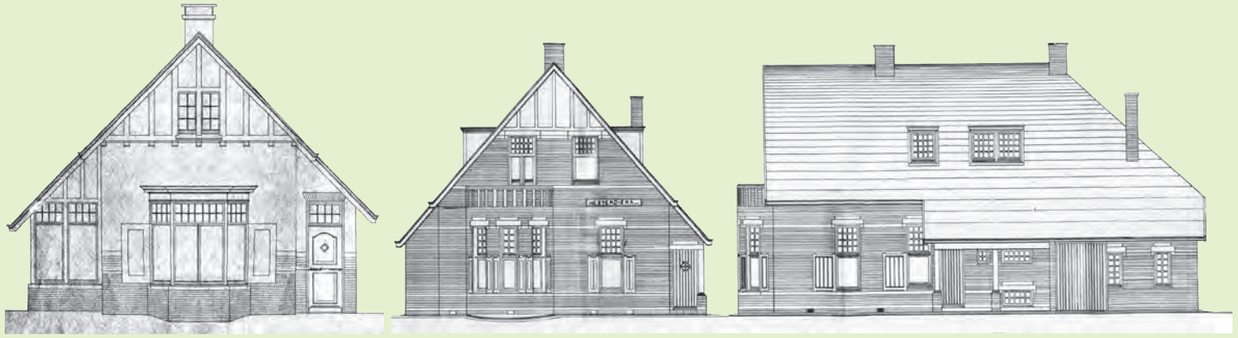

Utrechtseweg 102, architect J.H. Slot, februari 1911.

Utrechtseweg 100/Hoorneboeglaan 1, architect onbekend, mei 1911.

Utrechtseweg 133, 't Woudhuis, architect J. London, augustu 1915..

Landhuis Utrechtseweg 106, architecten A.R. Hulshoff en A.A. Kok, Amsterdam, 1912.

Landhuis Utrechtseweg 104, architecten A.R. Hulshoff en A.A. Kok, Amsterdam, 1912. Later aanzienlijk vergroot.

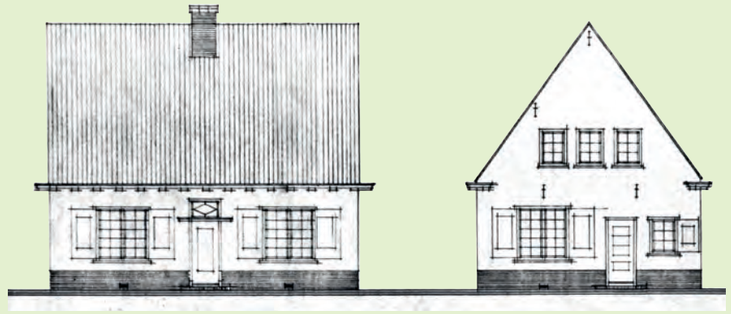

Tuinmanswoning voor dr. Verhagen, Noodweg ??, architecten Irs. Granpré Molière en Verhagen, Rotterdam, 1917.

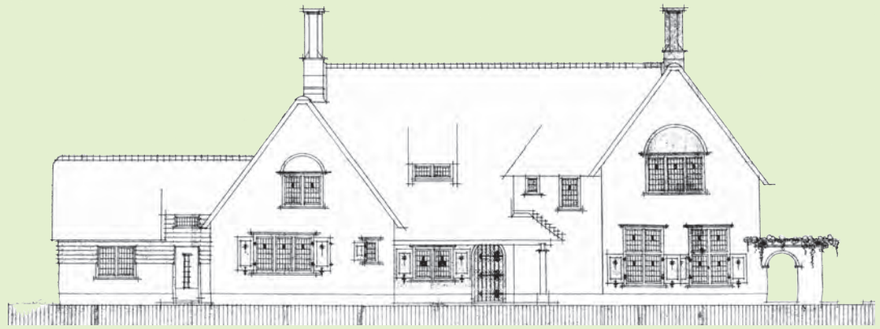

Landhuis De Kreek voor dr. Verhagen, Noodweg 27, wellicht door architecten Irs. Granpré Molière en Verhagen, Rotterdam, 1920.

1925-1933 Dudok en de natuur

In 1925 verscheen het rapport van de Centrale Schoonheidscommissie voor het Gooi, waarin werd opgekomen voor het landschap dat de dorpen omringde. Om het behoud van de natuur te waarborgen pleitte Dudok als lid en later voorzitter van de Centrale Schoonheidscommissie voor het Gooi voor bescherming. Tegelijkertijd was de provincie Noord-Holland verantwoordelijk voor de aanpassing van het wegennet in Noord-Holland, waarbij Hilversum als verkeerscentrum van het Gooi werd beschouwd. De provincie drong aan op een concentrische ringweg (een *gesloten gordelweg*) rondom Hilversum. De wegen die vanuit de bebouwde kom liepen waren te smal en te bochtig voor het toenemende doorgaande verkeer. Dudok was al bezig met het uitbreidingsplan en een ringweg. Het schetsplan was in 1927 gereed. Daarin was de grondgedachte een ordelijke, regelmatige uitbreiding, met het behoud van het natuurschoon.

Het uitbreidingsplan ontwikkelde zich tot een Beëindigingsplan in 1933, waarbij het dorp de vorm kreeg van een bloem. De schoonheid en aantrekkelijkheid van het Gooi was niet alleen te danken aan de aanwezigheid van bos en heide, maar ook aan de uitgestrektheid daarvan. Naast de kwaliteit was de kwantiteit van essentiële waarde. In het bos moest je het gevoel hebben je erin te kunnen verliezen en de heide moest wijds en eindeloos zijn. De bebouwing moest langs de randen lager en minder dicht worden, zodat het landschap zichtbaar en beleefbaar bleef en de stad in getrokken kon worden. *(…) in algemeenen zin gesproken* (zouden de ambities) *het meest afdoend gewaarborgd zijn, indien de betrokken gronden in eigendom konden komen bij de Gemeenten (…) of bij Stichtingen en Vereenigingen met een uitgesproken doel in de richting van bescherming van natuurschoon.*

Onderzoek aanleg verkeersweg van Amsterdam naar rondweg Hilversum (rode ceintuurbaan), juli 1927. Enkele routes dwars door het Spanderswoud werden verkend (blauw A en B en groen), maar ook een route tussen de 's-Gravelandse buitenplaatsen en Bantam-Spanderswoud (rood naast blauw A), dat als alternatief voor het oorspronkelijke traject over het Noordereind van 's-Graveland gedetailleerd werd uitgewerkt (zie rechts), waarvoor in 1925 mogelijk onderstaande luchtfoto werd gemaakt (met in rood schematisch het beoogde trace).

Wegontwerp Haarlem-Amstelveen-Weesp-Hilversum, november 1926. Het betreft het gedeelte tussen de Franse Kampweg en de Leeuwenlaan, dus tussen 's-Gravelandse landgoederen en Bantam-Spanderswoud.

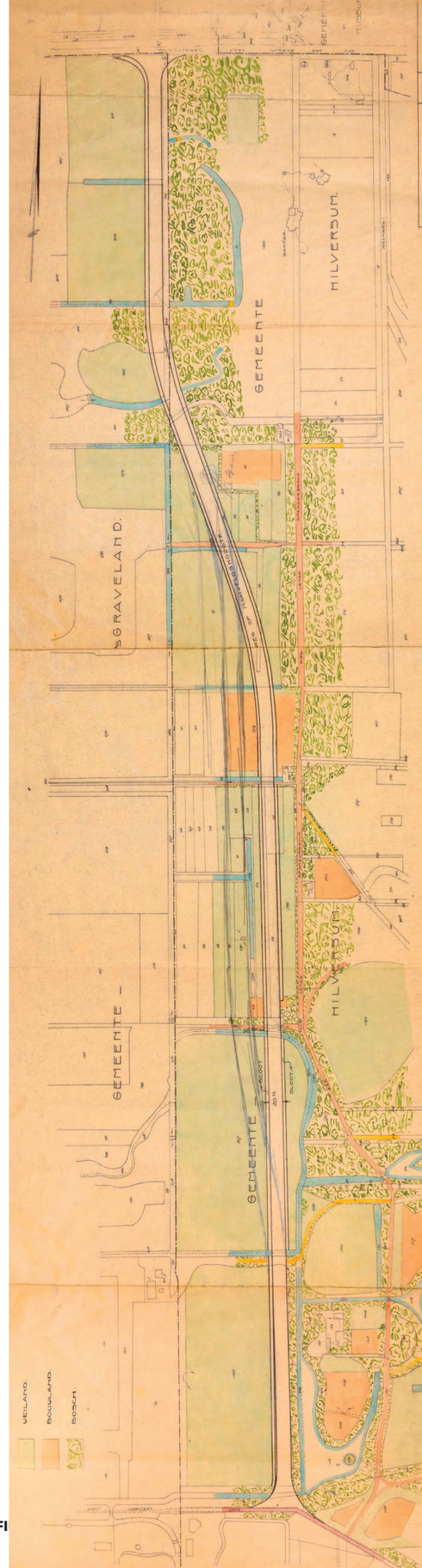

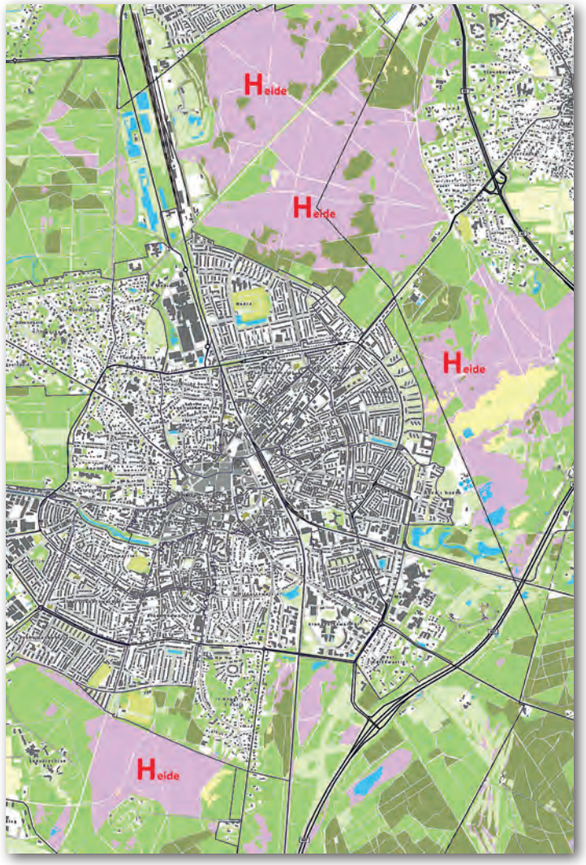

1932 Goois Natuurreservaat

In 1932 nam een samenwerkingsverband van de provincie Noord-Holland, gemeente Amsterdam en de zes Gooise gemeenten, circa 1.526 ha bossen en heidevelden over Stad en Lande van Gooiland. Dit initieerde de oprichting van de Stichting het Goois Natuurreservaat in datzelfde jaar voor *de instandhouding van het natuurschoon in het Gooi door de verkrijging van aldaar gelegen terreinen, ten einde deze ten eeuwigen dage ongeschonden als natuurreservaat te behouden en aan het publiek door vrije toegang tot die terreinen onder eventueel te stellen bepalingen, het genot van dat natuurschoon te verzekeren.* Het Goois Natuurreservaat ligt bijna volledig binnen het stuwwallandschap en bestaat inmiddels uit ongeveer 2.800 hectare natuurgebied: bos, heide, grasland, stuifzand, akkers, landgoederen, vennen en plassen. Wat de noordelijke Utrechtse Heuvelrug uniek maakt is dat deze vrij westelijk ligt. Hierdoor grenst deze aan de voormalige Zuiderzee en ligt aan beide zijden van de stuwwal het laagveen- en zeekleilandschap. Het oorspronkelijke landschap is hierdoor rijk aan overgangen tussen natte en droge gebieden en aan veel verschillende bodemtypen.

Op de Zuiderheide zijn veel mooie beelden te zien, met of zonder oude grafheuvels, met of zonder de oude Postweg, eeuwen geleden de belangrijkste verbindingsweg tussen Amsterdam en Amersfoort.

Eigendommen Goois Natuurreservaat binnen Hilversum, Open Hilversum, 2025.

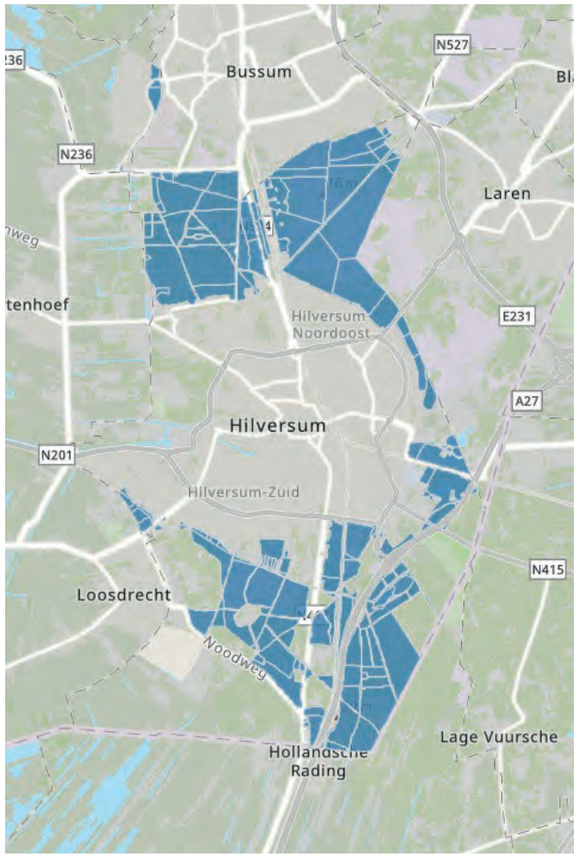

Grafheuvels op de Zuiderheide.

Vanuit de oude manege aan de Sparrenlaan zo de Hoorneboegse heide op. De paardenbakken duiden erop, dat er nog steeds paarden worden gehouden. Ahimsa, de rustende koe op de heide ligt in zijn eigen 'bakje'.

Grafheuvel op de Hoorneboegse Heide.

De bijna 100 meter hoge Sint Vituskerk is vanaf diverse plekken op de heide te zien. Die stond er al ver voor de oprichting van het Goois Natuurreservaat.
Vanuit het oneindige landschap is sindsdien wel zicht ontstaan op bijvoorbeeld de hoogbouw van Kerkelanden (zie hierna) en de recente nieuwbouw van Anna's Hoeve.

1930 Gebouwen Wijde meent

De Wijde Meent heeft oude papieren. In de negentiende eeuw werden er fraaie kaarten van gemaakt. Opvallend zijn de Gooise Brug over de Karnemelksloot en helemaal in het westen de Goyer Watermolen. Ook het Gijsen Veen mag er nog steeds zijn. Vlakbij de brug over de Karnemelksloot werd in 1930 in opdracht van Stad en Lande van Gooiland een kunstmestloods gebouwd, sindsdien met de okerige wanden en de rode pannenkappen een opvallend middelpunt in het weilandengebied.
In het zuidelijke deel nabij de Franse Kampweg werd al eerder een schapenstal voor Stad en Lande van Gooiland gebouwd. Vlak voor de Tweede Wereldoorlog liet Stad en Lande er een enorme grasdrooginstallatie bouwen, een opdracht die werd gegund aan een Friese bouwer. Tijdens de mobilisatie voorafgaand aan die oorlog werden aan het eind van de Melkmeent drie groepsschuilplaatsen gebouwd.

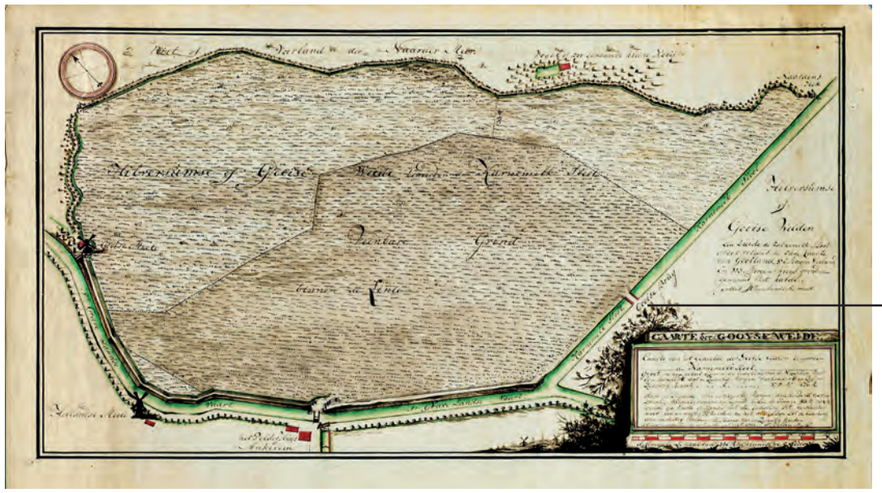

Caarte der Gooyse Weide,
F. Bolten, 1806.

Gooise Brug

Goyer Watermolen

Gijsen Veen

Kaart van Gooiland met de heiden, weiden, uitgegraven veenen, bosschen etc., 1870. Uitsnede Hilversumse Meent.

Schapenstal voor Stad en Lande van Gooiland, 1928.

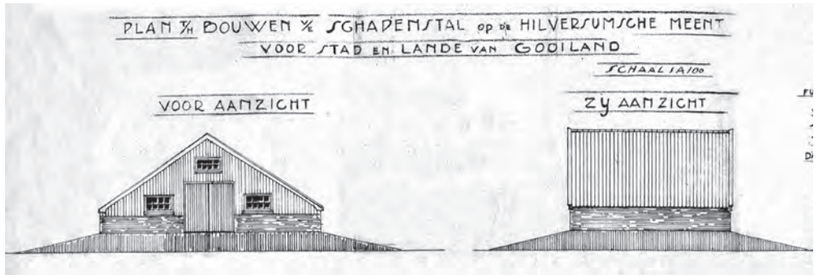

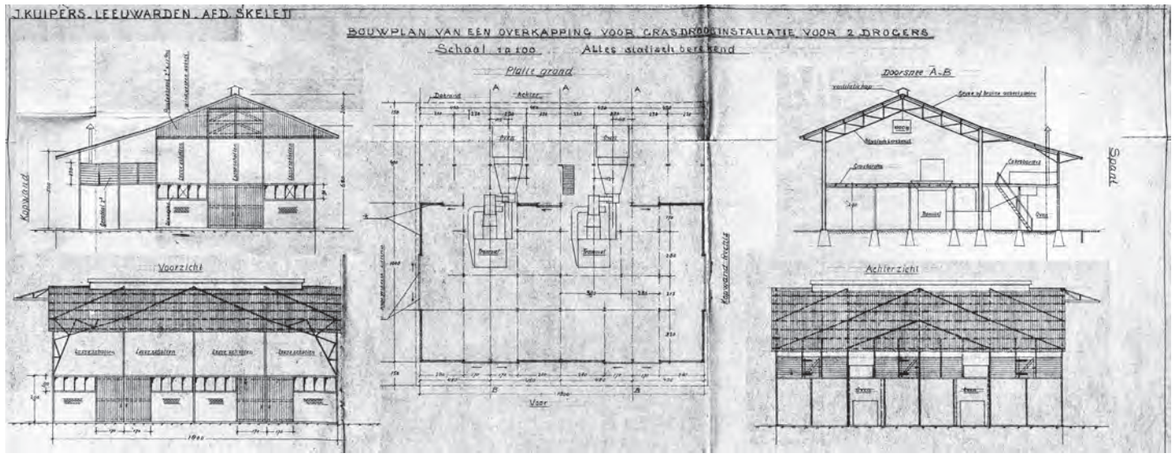

Grasdrooginstallatie Melkmeent, geleverd door J. Kuipers uit Leeuwarden, april 1940.

De grasdrogerij zoals deze er nu bij staat, Melkmeent 24A.

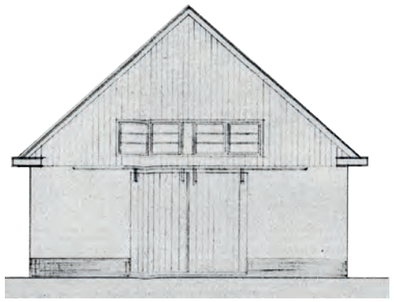

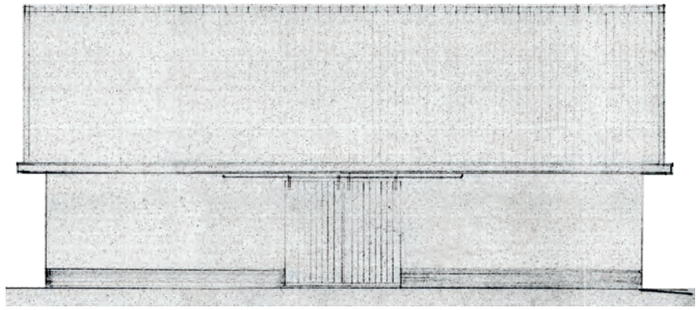

Bouwtekeningen en foto van de kunstmestloods van Stad en Lande van Gooiland.

Dit bordje stond in 2009 nog in de buurt van de groepsschuilplaatsen in de westhoek van de Wijde Meent. Recent is alle bebouwing behalve de schuilplaatsen verdwenen. Hopelijk is het bordje bewaard.

Kunstmestloods van Stad en Lande van Gooiland, 1930.
Erg jammer, dat de fraaie rode pannenkap aan de zuidwestzijde wordt ontsierd door een dakopbouw.

De lange gesloten noordgevel van de voormalige kunstmestloods, die niet meer beeldbepalend, vrij van omringende zaken, zijn bijzondere verhaal vertelt.

Het bouwjaar staat Wop een van de kopgevels.

Groepsschuilplaatsen uit 1939.

1938 Vliegveld Hilversum

In 1938 en 1939 werd in Hilversum het vliegveld als werkverschaffingsproject aangelegd, op een terrein met bosjes, sloten, weilanden en gebouwen. Hier kregen werklozen de kans tegen een vergoeding werkervaring op te doen. De opzichters moesten met allerlei mensen en situaties kunnen omgaan. In Hilversum is een groot aantal werkverschaffingsprojecten gerealiseerd. Voorbeelden hiervan zijn: aanleg vloeivelden en rijwielpaden, ontginning gronden landgoed Zonnestraal, aanleg Laaperspark, aanleg en onderhoud Anna's Hoeve, onderhoud op 't Hoogt van 't Kruis, aanleg Hertenkamp, Spanderswoud, het park en de sporthaven bij het Hilversums Kanaal, bouwen van loodsen, aanleg schuilloopgraven en schuilplaatsen, verbetering en onderhoud gronden van Goois Natuurreservaat en de aanleg van de wandelweg rondom Hilversum.
De Duitsers legden een verdedigingssysteem aan rond het vliegveld. De verdediging van het vliegveld werd vanaf midden 1939 toevertrouwd aan de 6e Compagnie Bewakingstroepen die deels was ondergebracht in een kampeerboederij aan de Noodweg en bij Zonnestraal. Begin 1940 werd begonnen met de versterkingen rond het vliegveld. De vliegtuigen gingen naar een hangar op Zonnestraal en in Loosdrecht, en terug naar het vliegveld via een aangelegde baan. Bij de hangar op Zonnestraal, waar de betonplaat nog van over is, ligt nog steeds een van de bunkers. Toen het MOB terrein werd ingericht verdween een rij mitrailleurposten langs de baan naar de hangar en werden opslagloodsen gebouwd. Links van de baan lagen schutterputten of opslagplaatsen/munitiekuilen. Zware mitrailleurs werden opgesteld aan de bosrand en er werden bunkers gebouwd. In de noordwest hoek was een grote uitkijktoren op een bunker. Vanaf deze bunker liep een, na de oorlog dichtgestorte, onderaardse gang naar een grote bunker met geschut.

Terrein tussen Noodweg en Rading, waar Vliegveld Hilversum in voorbereiding is, 1920-1940.

Ceremonie tot beëdiging van vliegeniers op vliegveld Hilversum, 1 december 1939. De vliegtuigen zijn Fokker-toestellen, die vanaf 1925 werden gebouwd. Het toestel met het registratienummer 612 (helemaal rechts) verongelukte in mei 1940 bij Echteld in de Betuwe.

De betonplaat met deels provisorische vliegtuighangar op Zonnestraal.

De ingangspartij met vlaggenmast. Op de achtergrond de vliegtuighangar.

Demonstratie op Vliegveld Hilversum van nieuw vliegtuig, 15 november 1948.

Nieuw clubgebouw van de Hilversumse Aero Club op Vliegveld Hilversum, 12 december 1948.

Kantine Gooise Zweefvliegclub op Vliegveld Hilversum, architecten E. en P.J. Verschuyl, 1949.

Vliegfeest van Shell, juni 1959.

Hangar van Dura's Aannemingsmaatschappij N.V. te Amsterdam, mei 1952.

Het clupgebouw werd door brand verwoest. In 1980 stond er een nieuw onderkomen.

De Uiver op Vliegveld Hilversum tijdens ballon- en vliegfeest, 2000.

1939 Voetstappenpad

Sinds 1939 loopt het 25 km. lange voetstappenpad rondom Hilversum. Wie kent niet de betonnen paaltjes met de voetstap erin gedrukt? Het pad is aangelegd door de gemeente Hilversum in samenwerking met het Goois Natuurreservaat, naar aanleiding van het verzoek van Stichting het Gooische Hotelplan om te voorzien in meer wandel- en fietspaden.

De wandelweg zoals deze op Open Hilversum staat.

Brochure *Wandelweg rondom Hilversum*, 1940.

Kaart van de wandelweg rondom Hilversum, ook wel genoemd het Voetstappenpad, met weergave en beschrijving van 16 toeristische bezienswaardigheden: natuurbad Crailoo, de schaapskooi, ruïne koepelgraf, uitzichtheuvel, Anna's Hoeve, Gooiersgracht, wasmeer, sportpark, vijverpark, Zwaluwenberg, Hoogt van 't Kruis, Tienhovensch kanaal, Hoorneboeg, sporthaven, Corversbos en het Spanderswoud, 1939.

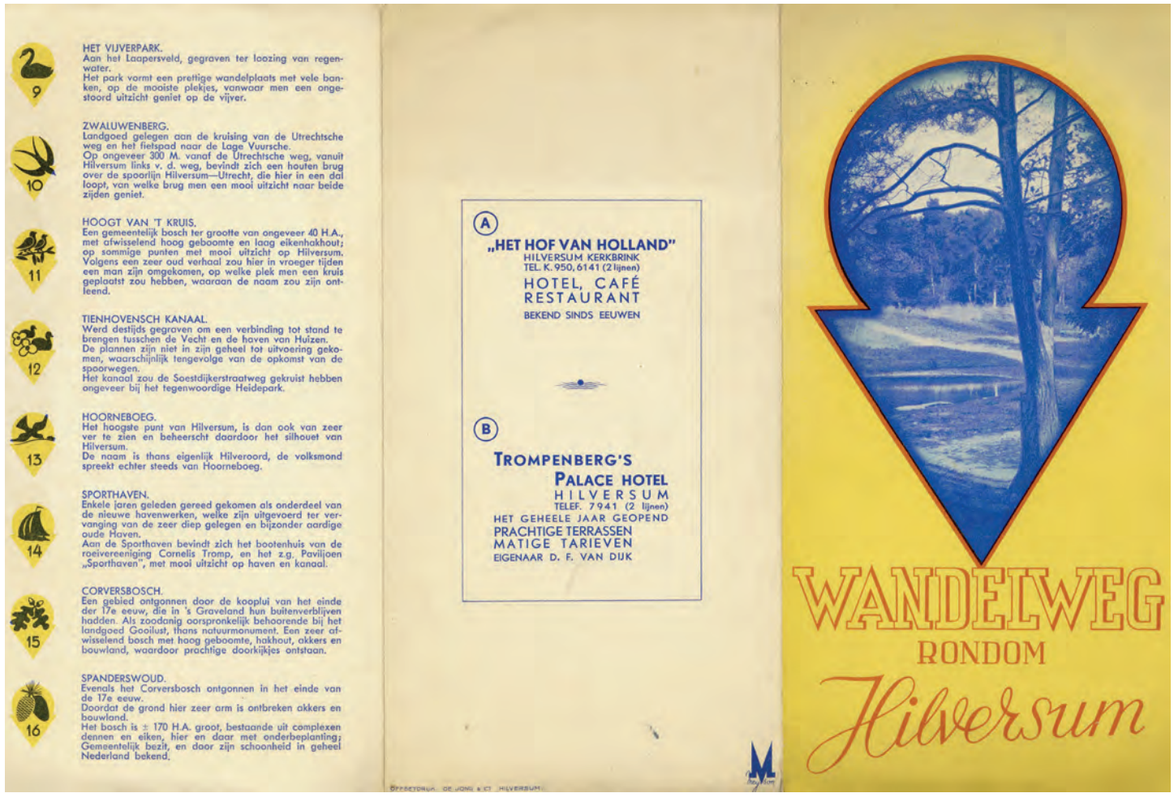

9 HET VIJVERPARK.
Aan het Laapersveld, gegraven ter loozing van regenwater.
Het park vormt een prettige wandelplaats met vele banken, op de mooiste plekjes, vanwaar men een ongestoord uitzicht geniet op de vijver.

10 ZWALUWENBERG.
Landgoed gelegen aan de kruising van de Utrechtsche weg en het fietspad naar de Lage Vuursche.
Op ongeveer 300 M. vanaf de Utrechtsche weg, vanuit Hilversum links v. d. weg, bevindt zich een houten brug over de spoorlijn Hilversum—Utrecht, die hier in een dal loopt, van welke brug men een mooi uitzicht naar beide zijden geniet.

11 HOOGT VAN 'T KRUIS.
Een gemeentelijk bosch ter grootte van ongeveer 40 H.A., met afwisselend hoog geboomte en laag eikenhakhout op sommige punten met mooi uitzicht op Hilversum. Volgens een zeer oud verhaal zou hier in vroeger tijden een man zijn omgekomen, op welke plek men een kruis geplaatst zou hebben, waaraan de naam zou zijn ontleend.

12 TIENHOVENSCH KANAAL.
Werd destijds gegraven om een verbinding tot stand te brengen tusschen de Vecht en de haven van Huizen.
De plannen zijn niet in zijn geheel tot uitvoering gekomen, waarschijnlijk tengevolge van de opkomst van de spoorwegen.
Het kanaal zou de Soestdijkerstraatweg gekruist hebben ongeveer bij het tegenwoordige Heidepark.

13 HOORNEBOEG.
Het hoogste punt van Hilversum, is dan ook van zeer ver te zien en beheerscht daardoor het silhouet van Hilversum.
De naam is thans eigenlijk Hilveroord, de volksmond spreekt echter steeds van Hoorneboeg.

14 SPORTHAVEN.
Enkele jaren geleden gereed gekomen als onderdeel van de nieuwe havenwerken, welke zijn uitgevoerd ter vervanging van de zeer diep gelegen en bijzonder aardige oude Haven.
Aan de Sporthaven bevindt zich het bootenhuis van de roeivereeniging Cornelis Tromp, en het z.g. Paviljoen „Sporthaven", met mooi uitzicht op haven en kanaal.

15 CORVERSBOSCH.
Een gebied ontgonnen door de kooplui van het einde der 17e eeuw, die in 's Graveland hun buitenverblijven hadden. Als zoodanig oorspronkelijk behoorende bij het landgoed Gooilust, thans natuurmonument. Een zeer afwisselend bosch met hoog geboomte, hakhout, akkers en bouwland, waardoor prachtige doorkijkjes ontstaan.

16 SPANDERSWOUD.
Evenals het Corversbosch ontgonnen in het einde van de 17e eeuw.
Doordat de grond hier zeer arm is ontbreken akkers en bouwland.
Het bosch is ± 170 H.A. groot, bestaande uit complexen dennen en eiken, hier en daar met onderbeplanting; Gemeentelijk bezit, en door zijn schoonheid in geheel Nederland bekend.

A
„HET HOF VAN HOLLAND"
HILVERSUM KERKBRINK
TEL. K. 950, 6141 (2 lijnen)
HOTEL, CAFÉ
RESTAURANT
BEKEND SINDS EEUWEN

B
TROMPENBERG'S
PALACE HOTEL
HILVERSUM
TELEF. 7941 (2 lijnen)
HET GEHEELE JAAR GEOPEND
PRACHTIGE TERRASSEN
MATIGE TARIEVEN
EIGENAAR D. F. VAN DIJK

WANDELWEG
RONDOM
Hilversum

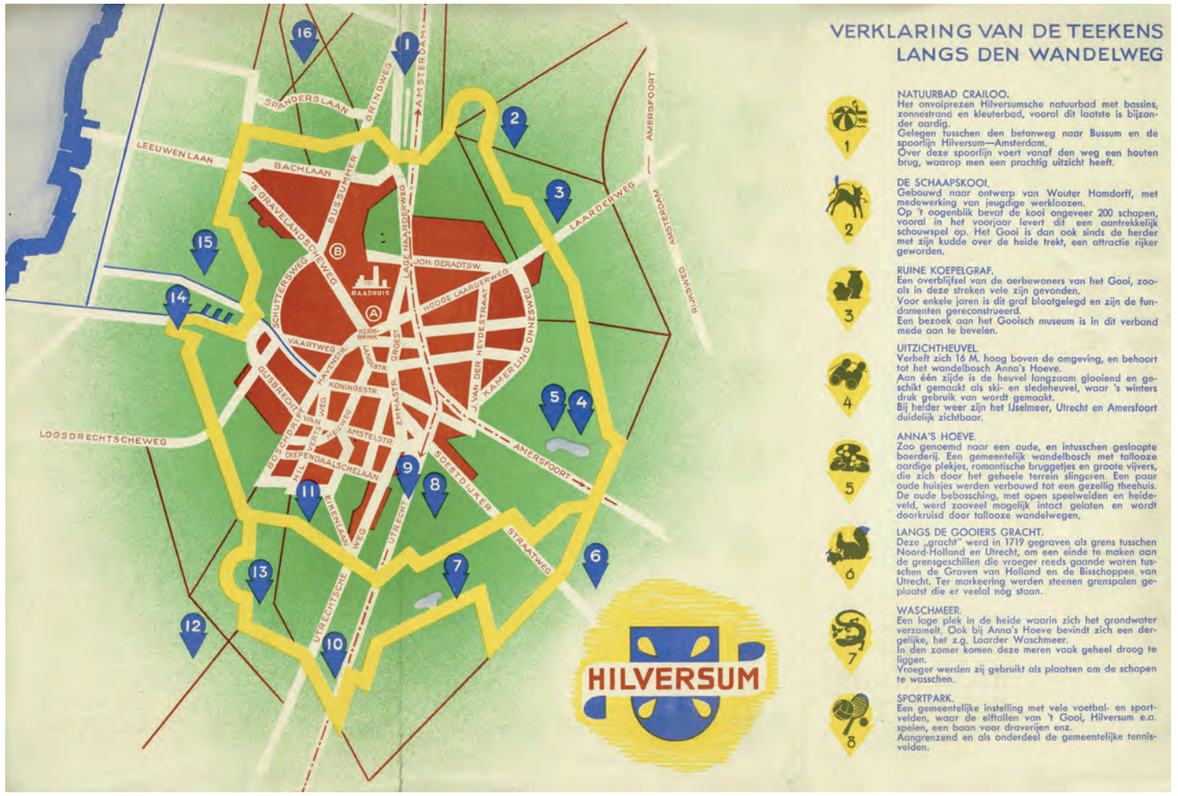

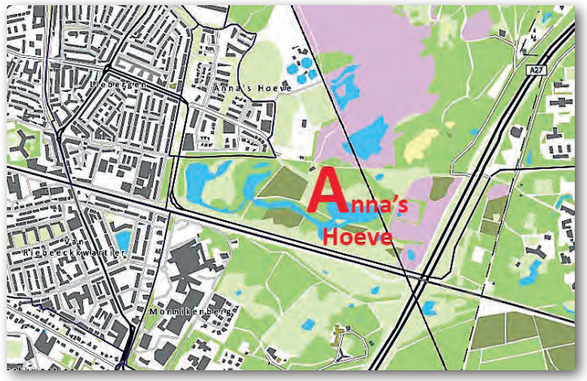

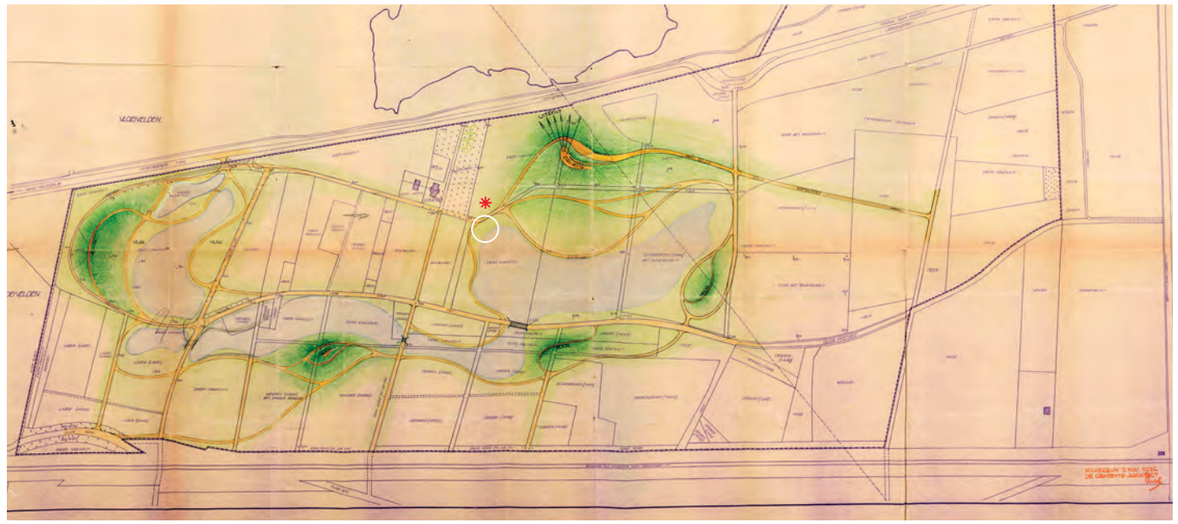

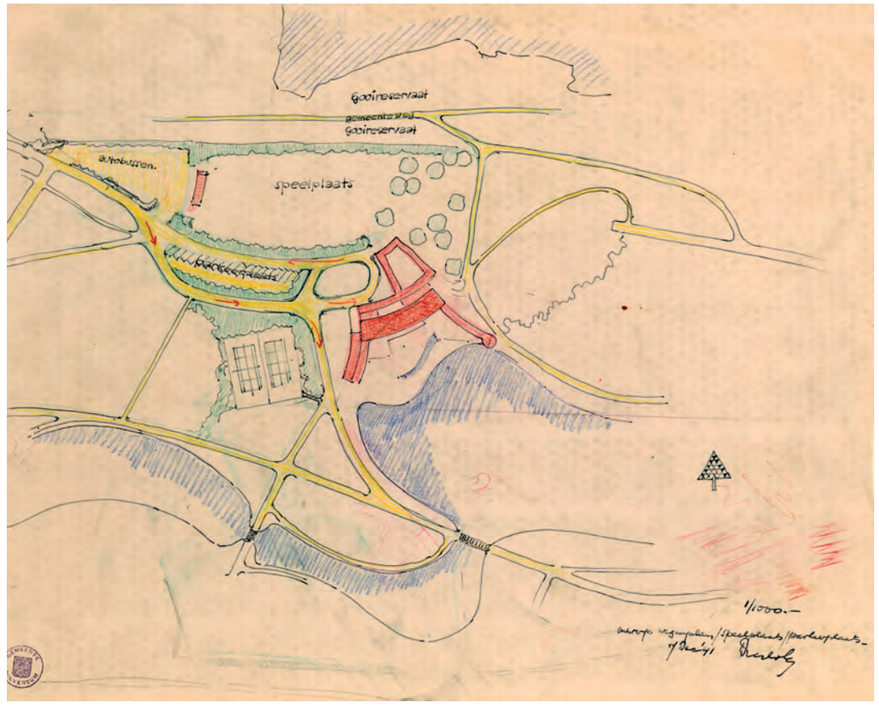

Ontwerp Park Anna's Hoeve,
W.M. Dudok en J.H. Meijer,
3 november 1932.

* Voor deze plek ontwierp Dudok in 1941 een paviljoen dat niet werd gebouwd.

Ontwerp wegenplan – speelplaats – parkeerplaats en paviljoen Anna's Hoeve, W.M. Dudok, 7 december 1941.
De recreatieve functie van het park is nu grotendeels verdwenen. Een uitspanning is er ook niet meer.

Mooi doorzicht vanuit het zuiden van het park naar de berg. Door de vergraving van de waterpartij kan deze foto niet meer worden gemaakt.

De brug is alleen nog schuin te fotograferen en dan mist de berg als achtergrond. Het 'standpunt' van de 'oude' fotograaf is verdwenen. De berg ligt er gelukkig nog wel.

In 2009 werd nog op de vijver geschaatst met op de achtergrond het historische huis Anna's Hoeve.

De heuvel leek kort na de aanleg veel hoger dan nu met de hoge begroeiing erop en er omheen.

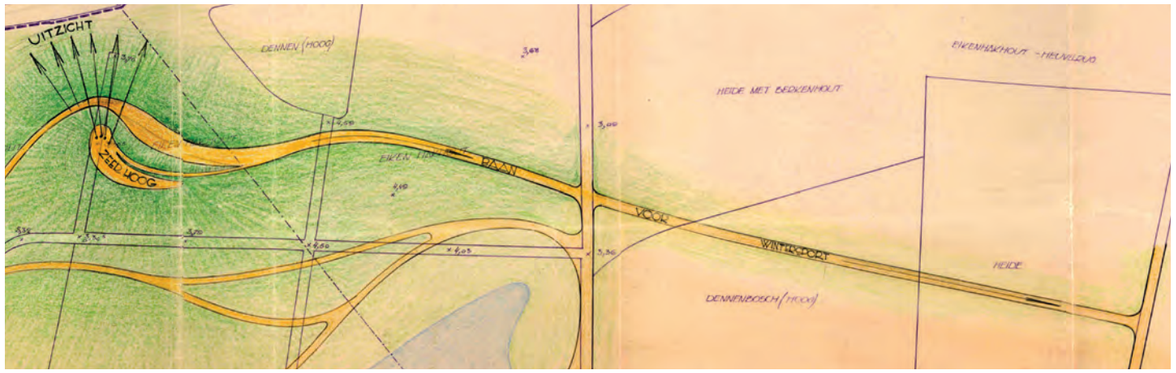

Sleeën en skiën op Anna's Hoeve, 1969.

Dudok ontwierp in het park niet alleen een uitzichtheuvel met de aanduiding *zeer hoog*, maar vanaf dat punt ook een *baan voor wintersport*. Dat tracé is op de helling van de berg nog steeds aanwezig, maar door WWbegroeiing en verval waarschijnlijk niet meer bruikbaar voor de skisport.

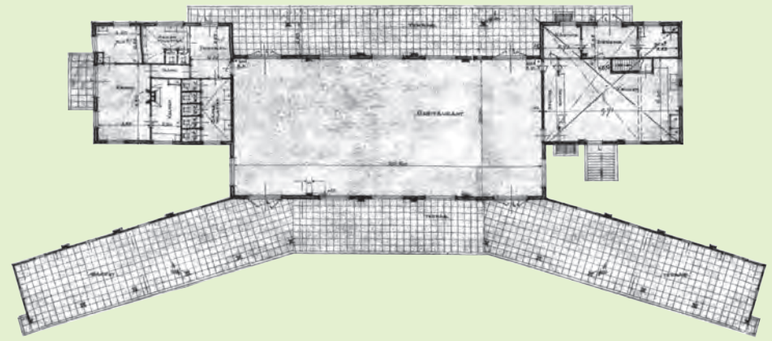

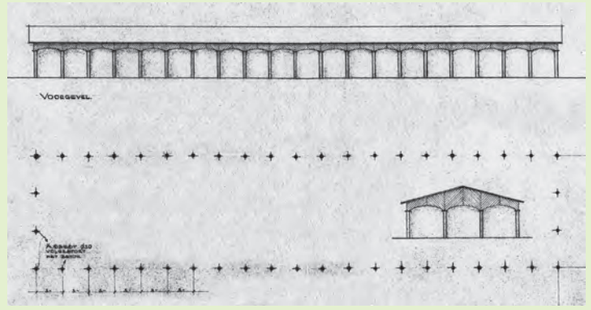

Bouwtekeningen en foto van restaurant met bedrijfswoning bij de Anna's Hoeve, architect D.J. Grutterink, Apeldoorn, 1951.

Speeltuin
"ANNA'S HOEVE"
Liebergerweg 200 tel. 2526
HILVERSUM
Eetzaal voor 400 pers.
ND
57-31

Anna's Hoeve was jarenlang een bescheiden attractiepark, waar veel kinderen plezier beleefden.
Er is heel weinig van overgebleven, behalve dan de betonnen vaargeul van de 'sprookjesvaart'.

Hilversum *Waschmeer met Anna's Hoeve*

De noordkant van de berg met het wasmeer, toen met veel water en nu slechts een fractie daarvan.

1940-1945 Korporaal van Oudheusdenkazerne

De kazerne werd in de Tweede Wereldoorlog aangelegd door de Duitse bezetter als *Fliegerhorst Hilversum* voor militairen die op het ernaast gelegen vliegveld werkzaam waren. Om de kazerne te camoufleren werd het ingericht als een klein dorp met smalle wegen en bomen: de exercitieloods is vormgegeven als een kerk, en de andere gebouwen, waaronder een badhuis, zijn als woningen in een boerderijstijl gebouwd. In 1946 werd het lesgebouw ontworpen door de Rijksgebouwendienst. Het gebouw met de functie R.K. kerk werd aan de kant van de Noodweg geplaatst (loods 35). De tunnel tussen het vliegveld en de kazerne is na de oorlog dichtgestort. Toen de Tweede Wereldoorlog afgelopen was, verzamelden hier zich de Canadese militairen, die vanuit deze kazerne weer terugkeerden naar hun vaderland. Begin 1946 werd hier het Marine Opleidingskamp (MOK) gevestigd. In 1978 kwam er het Opleidingscentrum Militair Geneeskundige Diensten van de Koninklijke Landmacht (nu Defensie Gezondheidszorg Opleidings en Trainingscentrum). In april 1979 was de officiële opening door koningin Juliana, en sindsdien heet het complex de korporaal Jan van Oudheusdenkazerne. In gebouw 43 bevindt zich een verzameling militaire geneeskundige materialen. In 2015 speelde de Korporaal van Oudheusdenkazerne een rol bij de nasleep van de MH17 ramp, toen de stoffelijke overschotten van de slachtoffers hierheen werden gebracht en geïdentificeerd.

Entree Militair Opleidingskamp, circa 1950.

Accomodatie kaderschool.

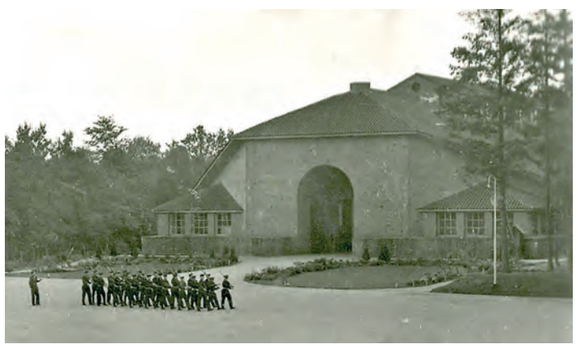

Exercitieloods,door rijksgebouwendienst ontworpen en gebouwd voor training van de strijdkrachten. Vóór de loods bevond zich een exercitieterrein en naast de loods was een schietbaan.

Kantinegebouw Marine Opleidingskamp.

Lesgebouw, 1946 en na verhoging, 2009.

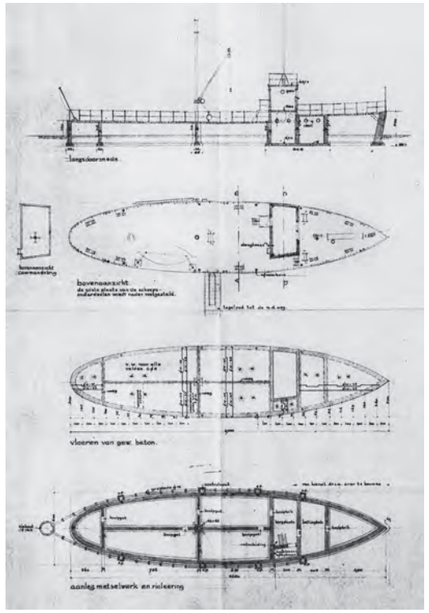

Oefenschip op het terrein, 1946.

MH17-slachtoffers komen ter identificatie naar de Korporaal van Oudheusdenkazerne, juli 2014.

1943 Tankgracht

Eén van de meest prominente verdedigingswerken van de Duitse bezetter was de tankgracht om Hilversum. De uitgegraven grachten liepen dwars door het landschap. Op deze manier ontstond er een grens tussen Hilversum en de omgeving. De tankgracht bestond niet alleen uit uitgegraven grachten, maar ook uit een houten palenhindernis en zelfs een bestaande watergang (in het Spanderswoud) werd in de verdedigingslinie opgenomen. Er werd optimaal gebruik gemaakt van de aanwezige landschapselementen om de verdediging zo goed mogelijk te kunnen aanleggen. Na de oorlog werd de tankgracht gedicht. Archeologisch onderzoek heeft uitgewezen dat het profiel nog goed terug te vinden is en dat er gebruik gemaakt werd van houten palen in de grachten. In het buitengebied zijn nog sporen van de verdedigingslinie te vinden, zoals, fundamenten van flaktorens, loopgraven en bijbehorende bunkers. Sporen liggen niet alleen onder de grond. Bijvoorbeeld op de heide ten zuiden van de Diependaalselaan is nog een landschapselement met water zichtbaar in het landschap. Ook op de Hoorneboegse Heide is het verloop zichtbaar.

Informatiebord over de Hilversumse tankgracht, zoals o.a. te vinden is op de Zuiderheide.

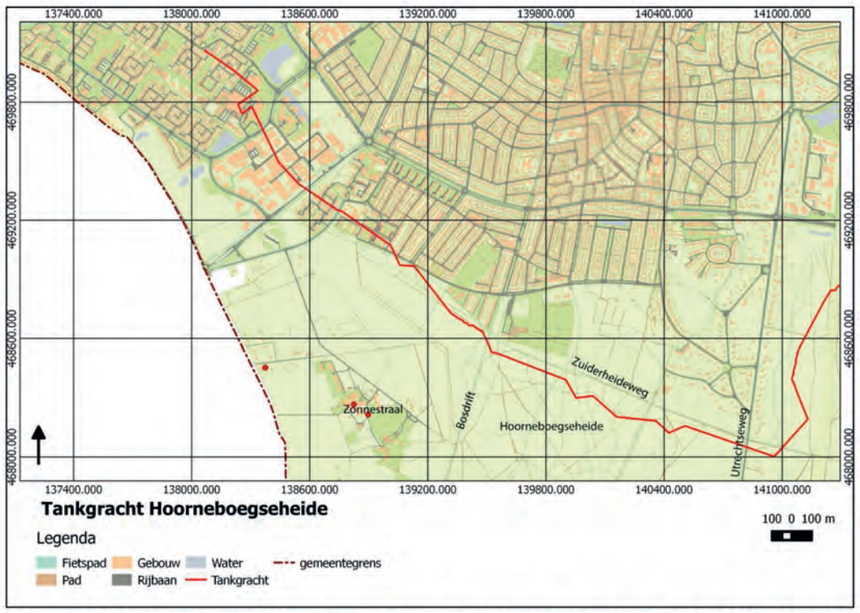

Figuur 4.20 Projectie op de huidige topografie zoals geanalyseerd is vanaf de RAF luchtfoto. Van de vroegere perceel scheiding en tankgracht is niks meer te zien. Alles is bebouwd.

De tankgracht is ingemeten en vastgelegd in een speciale rapportage over de tankgracht, gemaakt door Scarlett van der Weele.

Kaart tankgracht van de spionagegroep Albrecht, 1 juni 1944.

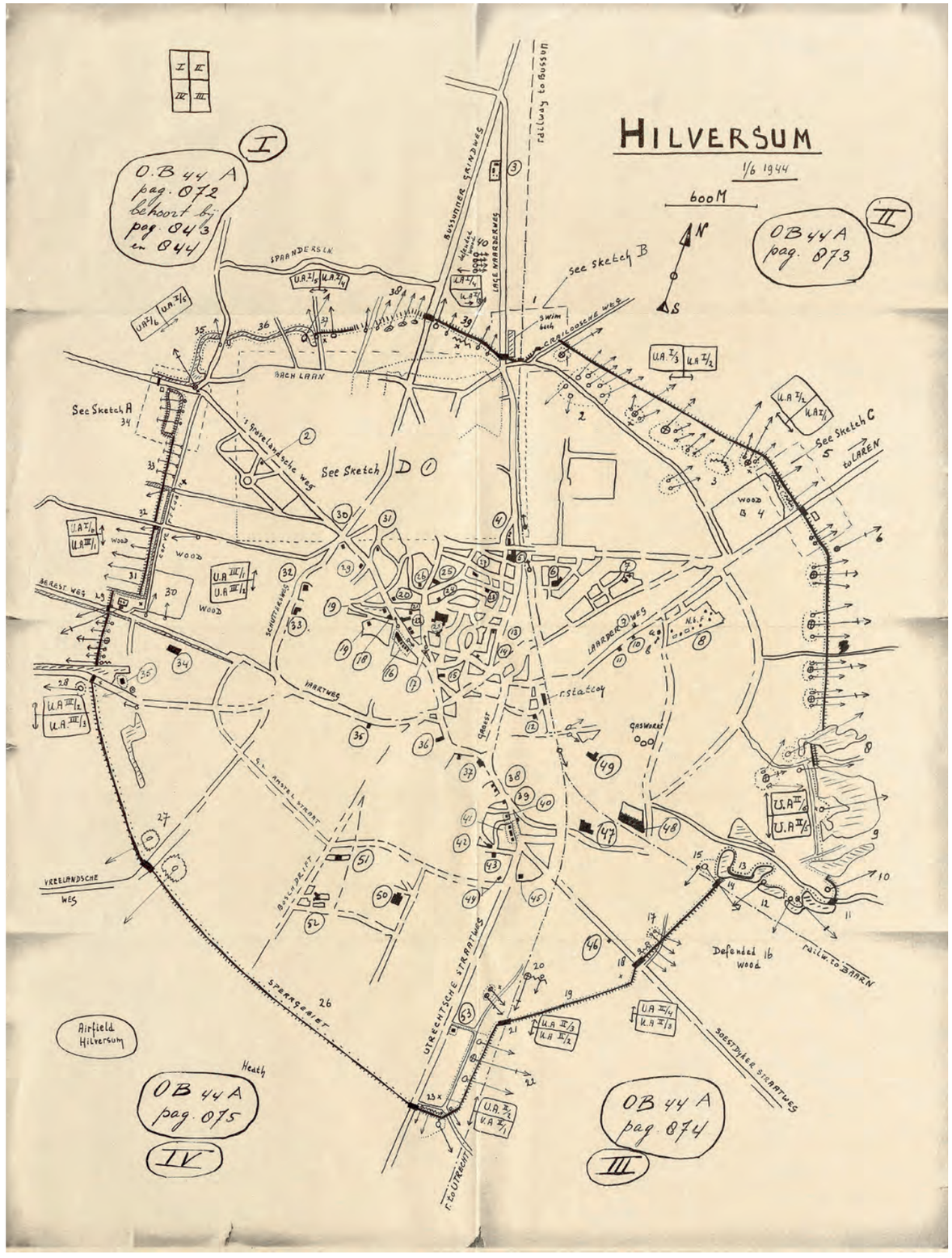

1956 Mobilisatiecomplex

Door het sluiten van nieuwe bondgenootschappen na de Tweede Wereldoorlog veranderden ook de verplichtingen van de Koninklijke Landmacht. Men hield rekening met een onverhoedse aanval door de Sovjetstrijdkrachten, die zich zou voortzetten in een snelle opmars naar de Rijn. Deze aanval zou gepaard gaan met luchtaanvallen om de mobilisatie en de concentratie van NAVO-strijdkrachten te verstoren. Om snelle interventies mogelijk te maken ging het Nederlandse leger over tot de oprichting van parate en mobiele infanteriedivisies. Voor de bevoorrading en uitrusting van deze divisies zouden er magazijncomplexen opgericht moeten worden met permanente voorraden, zodat bij een eventuele oorlog er voldoende munitie, medicijnen en voedsel voorhanden waren.
Uiteindelijk werden er – verspreid over heel Nederland – naar schatting zo'n honderd mobilisatiecomplexen (of 'MOB-complexen') gebouwd, waarvan de meeste tussen 1951 en 1961 werden gerealiseerd. In de provincie Noord-Holland zijn slechts zes complexen bekend. Eén daarvan ligt in Hilversum.
In 1956 gaf het Ministerie van Oorlog aan de Firma G.J. Boeschoten uit Doorn de opdracht tot de bouw van een 'magazijnscomplex c.a.' op de hoek van de Rading (destijds Raaweg) en de Noodweg in Hilversum, naast het vliegveld. Een magazijnencomplex was een type MOB-complex, waar 'gewone' goederen werden opgeslagen in tegenstelling tot munitiemagazijnencomplexen. De eerste ontwerpen voor de bebouwing waren in 1955 gemaakt door het 2de Genie-Commandement Eerstaanwezend-Ingenieur te Utrecht. Het MOB-complex kwam vermoedelijk in 1958 gereed. Het is lange tijd gebruikt als Geneeskundig Depot Nieuw Loosdrecht, een dependance van het Centraal Depot Geneeskundige Dienst Heerenveen, en was tot 1983 in gebruik als opslag voor geneeskundig materieel. Daarna deed het dienst als 'gewoon' MOB-complex, behorend bij de nabijgelegen Korporaal van Oudheusdenkazerne.
Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in 1991 bleek dat er rond 1995 geen behoefte meer bestond aan deze locatie. De Rijksgebouwendiens/Dienst der Domeinen nam het terrein in 1958 in erfpacht over van de gemeente. In 2015 werd het hele gebied inclusief de opstallen overgedragen aan de gemeente Hilversum.
Op het MOB-complex stonden van origine twee woningen voor bewakers, een hondenkennel, een hek met toegangspoort, een wachtgebouw, een transformatorgebouw, een verbindings- en onderhoudsgebouw, een brandspuitberging, twee bergingen voor opslag van gevaarlijke stoffen, zes opslagloodsen, een inspectiebrug, een Benzine-Olie-Smeermiddelen-magazijn, een privaat gasgebouw en een munitiemagazijn. In 2025 zijn vijf van de in totaal zes loodsen op het terrein gesloopt, evenals de inspectiebrug, het Benzine-Olie-Smeermiddelen-magazijn, het privaat gasgebouw en het munitiemagazijn. Het deel van het terrein waarop deze gebouwen stonden, kwam zo vrij voor een nieuw te bouwen gemeentedepot en voor teruggave aan de natuur. De overige bouwwerken zijn behouden.

Foto's van Vliegveld Hilversum genomen in de richting van Loosdrecht, 1959. Op beide foto's is links het bunkercomplex tussen het MOB-terrein en het vliegveld te zien. Het maakte deel uit van het verdedigingssysteem van de Duitsers.

Overwoekerde bunker ten noorden van het vliegveld. De foto is in noord-oostelijke richting genomen.

Februari 2025 zijn de gebouwen van het MOB-complex gefotografeerd.

De gebouwen op onderstaande foto's zijn intussen gesloopt.

De gebouwen aan de kant van de Rading zijn behouden en in gebruik bij mensen met creatieve beroepen, zoals kunstenaar Diederick Kraaijeveld, die ook naambordjes en andere attributen uit de MOB-tijd heeft bewaard.

EENENTWINTIGSTE EEUW

2013 Geopark Heuvelrug Gooi en Vecht

Op 23 augustus 2013 is de Stichting ter realisatie van Geopark Gooi en Vecht (nu Heuvelrug Gooi en Vecht) opgericht met als doelstelling *de totstandkoming van een Geopark in de regio Gooi en Vecht, dat voldoet aan de criteria voor aansluiting bij de onder auspiciën van de Unesco staande European Geopark Networks (EGN).*

Geoparken zijn landschapshistorisch interessante gebieden waarvan de geowetenschappelijke betekenis als bijzonder wordt beschouwd. De aanwezigheid van reliëf en veel opgaand groen staat borg voor een grote belevingswaarde. Het doel van een Geopark is niet alleen de aardkundige waarden veilig te stellen, maar ook om het verhaal, de ontstaansgeschiedenis naar boven te halen en uit te dragen, opdat bewoners en bezoekers de waarden daarvan kunnen inzien en beleven.

Niet alleen de landschappelijke waarden maken deel uit van het geopark, Het gaat ook om het gebruik en de inrichting van de dorpen en steden, de stedenbouw en architectuur, mede in relatie tot het landschap waarop ze zijn ontstaan en de relatie met het buitengebied.

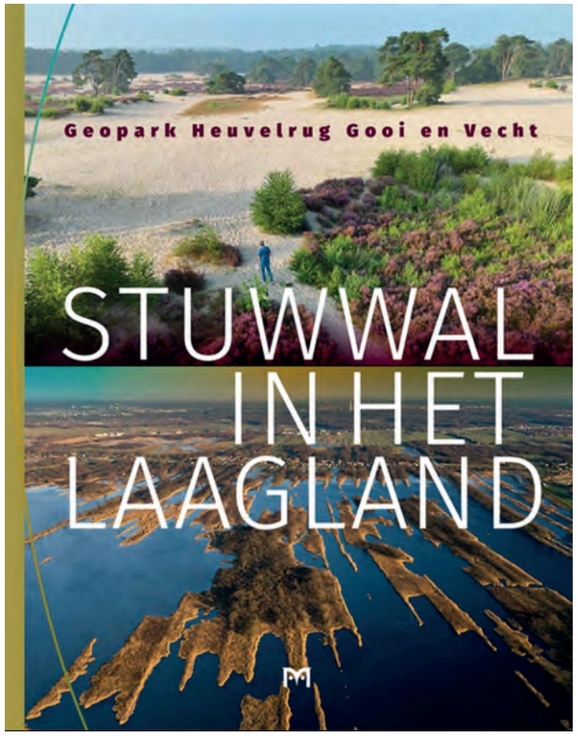

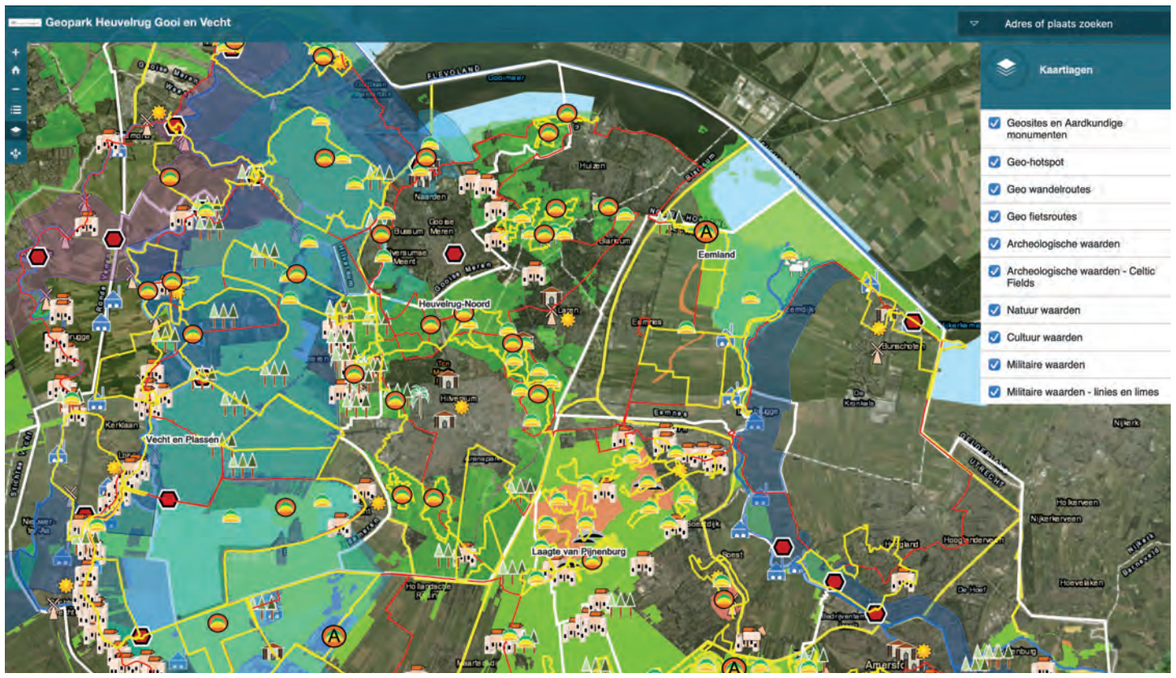

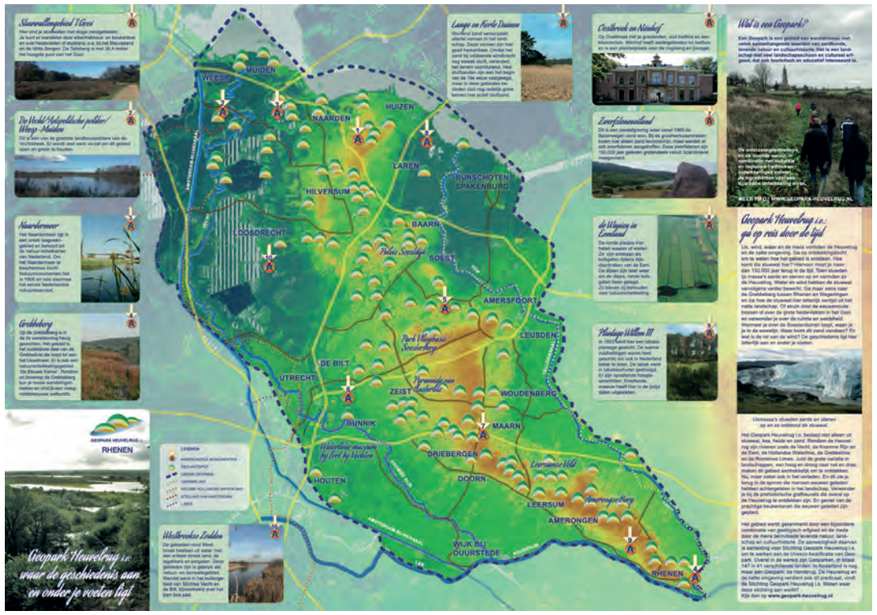

film over geopark heuvelrug gooi en vecht

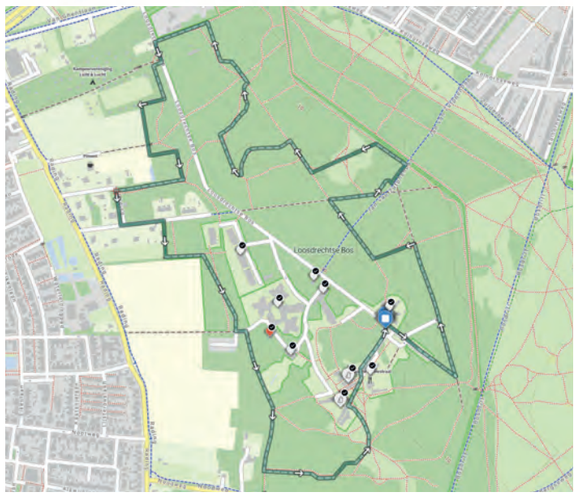

4 SAMENVATTING KERNKWALITEITEN

Parelketting: Vrijwel aaneengesloten gebied met landgoederen, buitenplaatsen en natuur

Het buitengebied vormt een vrijwel aaneengesloten gebied met natuur- en cultuurhistorische waarden. De natuurwaarden zijn vrijwel geheel beschermd. Het gebied kent tevens rijke en gevarieerde cultuurhistorische waarden. De bescherming van de natuurwaarden is beter geborgd dan de cultuurhistorische waarden. Natuurgebieden worden afgewisseld met landgoederen en buitenplaatsen met een rijke historie.

De ontwikkeling van de landgoederen en buitenplaatsen begon in de zeventiende eeuw. Er ligt een parelketting van landgoederen en buitenplaatsen in het buitengebied. Deze is bijzonder waardevol.

Het buitengebied kent tal van sporen en verhalen van de eigenaren, bewoners en gebruikers. Zij vertellen allemaal hun verhaal waardoor Hilversum een ruim deel van zijn identiteit heeft gekregen. Daardoor is het een gelaagd landschap met een rijke geschiedenis. De samenhang in het gebied, waardoor de verhalen uit de verschillende perioden inzichtelijk en samengesmeed worden, is belangrijk. Nog steeds is het gebied zeer hoog gewaardeerd en herbergt het zeer hoge waarden. De wisselwerking tussen landschap en architectuur is op vele plekken uniek.

Leesbaar landschap

De geschiedenis van vorming, gebruik en inrichting die nauw verbonden is met de erfgooiers en Domeinen is nog zeer goed leesbaar in het landschap.

Paden en wegen

In het gebied lopen tal van (onverharde) historische paden en wegen, zoals doodwegen, verbindingswegen, driften, paden naar landgoederen en buitenplaatsen. Deze paden en wegen zijn niet allemaal meer (geheel) aanwezig. Ze zijn bepalend voor de verbindingen, de ontwikkelingsgeschiedenis en de identiteit van de plekken.

Toponiemen

Een toponiem is een eigennaam, plaatsnaam, geografische naam of veldnaam. Het buitengebied kent een groot aantal toponiemen en wordt daardoor gekenmerkt. Deze verwijzingen naar de plek en de geschiedenis is belangrijk voor de identiteit van het buitengebied.

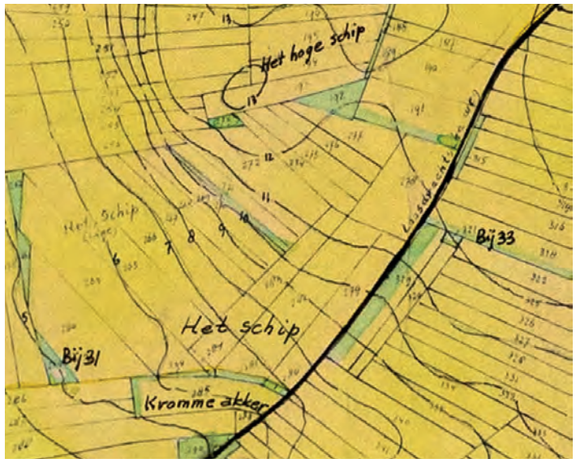

Op de schouders van reuzen

De bescherming van de natuurgebieden en het beheer door Natuurmonumenten en het Goois Natuurreservaat was het resultaat van de inspanningen van natuurbeschermers, Dudok en de Centrale Schoonheidscommissie voor het Gooi. De erkenning van het belang van de natuur en het groen om en tussen de dorpen was tevens bedoeld als borging van de tuinstad Hilversum. Het resulteerde in een voor Nederland uniek Beëindigingsplan. De natuur is op subtiele wijze zowel met het stedelijk landschap als het natuurlijk landschap verbonden. Dit geldt eveneens voor de inrichting met landgoederen en buitenplaatsen, en villa's van een hoogwaardig architectonisch ontwerp. Het buitengebied is een uiterst waardevol en uniek gebied geworden dat kwetsbaar is.

Militaire geschiedenis

De militaire geschiedenis is voor delen van het gebied bepalend geweest. Onder meer in het noorden van het Spanderswoud liggen de groepsschuilplaatsen van De Fransche Kamp. De Duitse tankgracht liep rondom de stad. In het zuiden liggen het vliegveld, dat door de bezetter werd gebruikt, de Korporaal van Oudheusden kazerne en het mobilisatiecomplex. Militairhistorische sporen liggen verspreid in het buitengebied.

Bij het vliegveld door de Luftwaffe gebouwde bunker.

Volgende pagina:
Het Hilversums Wasmeer

Volgende pagina's:
Hilversums Wasmeer,
Lage Vuurscheweg.

5 COLOFON

Externe onderzoekers
Wijnand Galema
Dolf Broekhuizen
Lara Voerman
Evelien van Es

Begeleidingscommissie
Jaap Evert Abrahamse
Anita Blom
Matthijs de Boer
Max Cramer
Birgit Dulski
Hans Kars
Moriko Kira
Harm Jan Korthals Altes

Fotografie en opmaak
Arie den Dikken

Archiefmateriaal, historische foto's en kaarten
Archief Gooi en Vechtstreek
Collectie Hilversum

2026

WIJKBIOGRAFIE HILVERSUM BUITENGEBIED

Brug over de Karnemelksloot, 1644, 1781.

Hilversum
Mediastad